

ENCYKLIKA PÁPEŽA PIA XI.

QUADRAGESIMO ANNO

Ctihodným bratom patriarchom,
arcibiskupom, biskupom,
nažívajúcim v pokoji a spoločensve
s Apoštolským stolcom,
ako aj všetkým kresťanským veriacim
katolickeho sveta
o obnovení spoločenského poriadku
podľa evanjelia
pri príležitosti štyridsiateho výročia
encyklyky RERUM NOVARUM

Preklad: Stanislav Košč,

text KBS 1997

CTIHODNÝM BRATOM A MILÝM SYNOM
POZDRAV A APOŠTOLSKÉ POŽEHNANIE!

ÚVOD

Spomienka na Rerum novarum

1. Štyridsať rokov uplynulo od publikovania vynikajúcej encykliky Rerum novarum nášho predchodcu blahej pamäti Leva XIII. a celý katolícky svet, hnaný vrelou vďačnosťou, sa podujal osláviť jej spomienku s leskom hodným tohto pamätného dokumentu.

Sociálna problematika rozoberaná v ďalších encyklikách Leva XIII.

2. Je pravda, že tomuto znamenitému dôkazu pastoračnej starostlivosti náš predchodca už určitým spôsobom pripravil cestu ďalšími encyklikami, ako napríklad tou o základoch ľudskej spoločnosti čiže o rodine a úctyhodnej sviatosti manželstva (encyklika Arcanum z 10. februára 1880); o pôvode občianskej moci (encyklika Diuturnum z 29. júna 1881); o usporiadaní jej vzťahov s Cirkvou (encyklika Immortale Dei z 1. novembra 1885); o základných povinnostiach kresťanského občana (encyklika Sapientiae christianae z 10. januára 1890); proti omylom socializmu (encyklika Quod apostolici muneris z 28. decembra 1878) a o falošnom učení ohľadom ľudskej slobody (encyklika Libertas z 20. júna 1888), ako aj ďalšími tohto druhu, v ktorých Lev XIII. už obsírne vyjadril svoje myšlienky. Avšak encyklika Rerum novarum mala oproti ostatným tú zvláštnosť, že práve vtedy, keď to bolo nanajvýš príhodné, ba nevyhnutné, dala celému ľudstvu bezpečné normy pre primerané vyriešenie ťažkých problémov ľudskej spoločnosti, ktoré sa označujú názvom sociálna otázka.

Ekonomicko-sociálna situácia v období, ktoré predchádzalo Rerum novarum

3. A skutočne, ku koncu devätnásteho storočia práve krátko zavedený nový hospodársky systém a nový vzrast priemyslu spôsobili, že spoločnosť takmer vo všetkých krajinách sa javila stále viac rozdelená na dve triedy: jednu, počtom nepatrnú, ktorá si užívala takmer všetko pohodlie v takej veľkej hojnosti, akú len poskytovali nové vynálezy; druhá, pozostávajúca s nesmierneho množstva robotníkov, ktorí boli sužovaní ničivou núdzou a márne sa trápili, ako výjsť zo svojej tiesne.

Stav nespravodlivosti, v ktorom žili robotníci, bol už neznesiteľný

4. Takýmto okolnostiam určite nebolo ťažké prispôbiť sa pre tých, ktorí, keďže boli dobre zaopatrení bohatstvami, považovali túto situáciu za nevyhnutný dôsledok ekonomických zákonov, a preto chceli všetku starostlivosť o pomoc núdznym prenechať láske k blížnym, ako keby bolo povinnosťou lásky rozprestrieť závoj nad zjavným porušovaním spravodlivosti, zo strany zákonodarcov nielen tolerovaným, ale niekedy aj potvrdzovaným. Touto situáciou však boli nanajvýš postihnutí robotníci, utláčani nespravodlivým osudom, a preto odmietali ostať dlhšie pod týmto príliš ťažkým jarmom. A tak niektorí, podľahnúc náporu zlých odporúčaní, sa zamerali na totálnu revolúciu v spoločnosti, zatiaľ čo iní, ktorých dobrá kresťanská výchova brzdila, aby neprešli k takýmto nezdravým cieľom, napriek tomu neochabovali v presvedčení, že mnohé veci v tejto oblasti treba úplne a bezodkladne reformovať.

Už dlho sa mnohí katolíci angažovali na sociálnom poli

5. Iné nebolo ani presvedčenie mnohých katolíkov, či už kňazov, alebo laikov, pobádaných pocitom zaiste obdivuhodnej lásky k blížnemu, ktorí už dlho cítili potrebu angažovať sa v zmierňovaní nezaslúženej biedy proletárov, alebo (správnejšie: a - pozn. KVAS) nijako si nedokázali vysvetliť, ako by mohla taká veľká a nespravodlivá nerovnosť v rozdeľovaní hmotných dobier skutočne zodpovedať plánom najmúdrejšieho Stvoriteľa.

Sociálna činnosť týchto aktivistov bola nepochopená

6. V tomto žalostnom zmätku spoločnosti síce úprimne hľadali rýchly liek a pevnú obranu proti horším nebezpečenstvám, avšak pre slabosť ľudskej mysle ani tí najlepší nevedeli, kam sa obrátiť, pretože videli, že sú z jednej strany odmietaní takmer ako zhubní novátori, a z druhej strany im v ich dobrých dielach robili prekážky sami ich druhovia, prívrženci iných myšlienok.

Jednomyselná požiadavka, aby pápež ukázal bezpečnú cestu

7. V takomto veľkom rozpore a nezhode myslí, zatiaľ čo na jednej i druhej strane sa nie vždy pokojne diskutovalo o tomto spore, oči všetkých sa podobne ako pri mnohých iných príležitostiach obracali k Petrovmu stolcu, tejto posvätnéj schránke všetkej pravdy, z ktorej sa šíria slová spásy do celého sveta. K nohám Kristovho nástupcu prichádzali nevidane často učenci v oblasti sociálnych vecí, zamestnávateľia i samotní robotníci s prosbou, aby im konečne ukázal bezpečnú cestu.

Po pozornom štúdiu problematiky Lev XIII. 15. mája 1891 ukázal nové cesty, ktorými sa treba uberať v sociálnej oblasti

8. Toto všetko mimoriadne prezieravý pápež dlho zvažoval vo svojom vnútri i pred Božou tvárou, požiadaval o radu viacerých odborníkov, podrobne rozobral všetky dôvody, ktoré prichádzali z jednej i druhej strany, a napokon počúvol "vedomie svojej apoštolskej služby",¹ aby sa nezdalo, že mlčaním zanedbáva svoj úrad,² a rozhodol sa z pozície božského učiteľského úradu, ktorý mu bol zverený, prehovoriť k celej Cirkvi, ba k celej ľudskej spoločnosti.

9. Zaznel teda 15. mája 1891 tento taký vytúžený hlas, ktorý sa nedal zastrašiť náročnosťou témy ani nezoslabil starobou, ba naopak posilnený prebudeným zápalom poučil ľudskú rodinu, aby sa pokúsila o nové cesty vo veci sociálneho učenia.

Základné myšlienky Rerum novarum

10. Vy, ctihodní bratia a milovaní synovia, poznáte ju, ba je vám dôverne blízka obdivuhodná náuka, vďaka ktorej encyklika Rerum novarum ostane slávnou v pamäti vekov. V nej tento výnimočný pastier so žiaľom poukazuje na to, že také veľké množstvo ľudí "sa nespravodlivo nachádza vo veľmi biednych podmienkach" a s nezlomnou odvahou sa sám ujíma problematiky robotníkov, ktorých okolnosti ponechali "osamotených a bezbranných napospas chamtivosti zamestnávateľov a bezuzdnej konkurencii".³ Nežiadal si pritom pomoc ani od liberalizmu ani od socializmu, z ktorých jeden sa ukázal úplne neschopným priniesť oprávnené riešenie sociálnej otázky a druhý ponúkal liek, ktorý bol oveľa horší ako bolo existujúce zlo, a bol by uvrhol spoločnosť do ešte väčších nebezpečenstiev.

Lev XIII. vyhlásil práva a povinnosti zamestnávateľov i pracujúcich

11. Pápež teda v plnosti svojho práva a ako dobrý ochranca náboženstva a rozdeľovateľ všetkého, čo je s ním úzko spojené, pretože šlo o problematiku, "v ktorej nie je možné nájsť trvale platné riešenie bez pomoci náboženstva a Cirkvi",⁴ vychádzal jedine z nemeniteľných princípov, ktoré ponúka poklad pravého rozumu a Božieho Zjavenia. S plnou istotou a "ako ten, čo má moc"⁵ ukázal a vyhlásil práva a povinnosti, ktorými sa majú cítiť viazaní bohatí i proletári, kapitalisti i zamestnanci,⁶ ako aj zodpovedajúcu účasť Cirkvi, verejnej moci a aj tých, ktorí sú do tejto problematiky zainteresovaní.

Novú encykliku priaznivo prijali aj nekresťania

12. A tento hlas nezaznel nadarmo; naopak, vypočuli ho s úžasom a prijali s tým najväčším nadšením nielen poslušní synovia a dcéry Cirkvi, ale aj veľké množstvo ľudí vzdialených od pravdy a od jednoty viery a takmer všetci tí, ktorí sa odvtedy zaoberajú sociálnou a hospodárskou otázkou či už ako súkromní učenci, alebo ako verejní zákonodarcovia.

Radostné prijatie u kresťanských robotníkov

13. Avšak nadovšetko prijali s jasotom túto encykliku kresťanskí robotníci, ktorí pocítili záštitu a ochranu od najvyššej pozemskej autority, a tiež všetky tie veľkodušné osoby, ktoré už dlhšie horlili za uľahčenie podmienok robotníkov a dosiaľ sa stretli takmer len s nezáujmom jedných a dokonca s nenávisným podozrievaním, ak nie priam otvoreným nepriateľstvom mnohých iných. Právom teda títo všetci mali odvtedy túto encykliku stále v takej úcte, že sa zaužívalo pripomínať si ju každoročne v rôznych krajinách rôznymi prejavmi vd'ačnosti.

Nové a hlboké sociálne učenie vyvolalo aj znepokojenie a pohoršenie

14. Predsa však učenie Leva XIII., také vznešené, také hlboké a vo svete neslýchané, nemohlo nevyvolať aj u niektorých katolíkov určitý pocit úžasu, ba znepokojenia, u niekoho dokonca aj pohoršenie. Toto učenie sa totiž odvážne postavilo proti idolom liberalizmu a zvrhlo ich, nebralo žiaden ohľad na zakorenené predsudky a predbehlo dobu nad všetko očakávanie. Preto prehnane tvrdošijní zástancovia starých spôsobov zavrhlí túto novú sociálnu filozofiu, bojzlivci sa neodvažovali vystúpiť do takých výšok, ba našli sa aj takí, ktorí hoci obdivovali toto svetlo, považovali ho za vysnivaný ideál dokonalosti, skôr želateľný, než uskutočniteľný.

Zámer tejto encykliky

15. Z týchto dôvodov, ctihodní bratia a milovaní synovia, zatiaľ čo s toľkým nadšením sa na celom svete, no zvlášť medzi katolíckymi robotníkmi, ktorí zo všetkých strán prichádzajú do tohto Svätého mesta, oslavuje pamiatka štyridsiateho výročia encykliky Rerum novarum, pokladáme za vhodné poslúžiť si týmto výročím, aby sme pripomenuli veľké dobrodenia, ktoré sa z tejto encykliky hojne preliali na Cirkev, ba na celú ľudskú spoločnosť. Aby sme znovu nastolili náuku tohto veľkého učiteľa o sociálnej a hospodárskej otázke proti určitým pochybnostiam, ktoré sa prejavili v ostatnom čase, a tiež aby sme ju rozšírili v tom-ktorom bode; a napokon aby sme po pozornom skúmaní modernej ekonómie a socializmu objavili koreň súčasných spoločenských problémov, a zároveň poukázali na jedinou cestu blahodárnej obnovy, totiž na kresťanskú reformu mravov.

Týmito tromi bodmi sa hodláme zaoberať a rozvinúť ich v celej tejto encyklike.

I. PLODY ENCYKLIKY RERUM NOVARUM

Spomienka na usmernenia Leva XIII.

16. Predovšetkým aby sme začali, kde sme práve mali úmysel začať, a to podľa upozornenia svätého Ambróza, ktorý hovoril, že "nieť väčšej povinnosti ako je povinnosť ďakovať",⁷ nemôžeme sa premôcť, aby sme nevyjadrili najvrejšiu vďaku Bohu za znamenité dobrodenia, ktoré vyplynuli z encykliky Leva XIII. pre Cirkev a ľudskú spoločnosť. Ak by sme chceli čo len letmo naznačiť tieto dobrodenia, museli by sme si v pamäti vybaviť celé dejiny posledného štyridsaťročia z hľadiska sociálnej otázky. Avšak môžeme ich všetky zhrnúť do troch podtitulov podľa troch druhov pomoci, ktoré si náš predchodca želan na završenie svojho veľkého diela obnovy.

a) DIELO CIRKVI V PROSPECH "SOCIÁLNEJ OTÁZKY"

17. Na prvom mieste sám Lev XIII. skvelo vysvetlil, čo treba očakávať od Cirkvi: "Cirkev je totiž tá, ktorá z evanjelia vyvodzuje učenie schopné urovnávať alebo určite aspoň zmierňovať konflikty. Svojimi poučeniami dokáže nielen osvecovať mysle, ale i formovať život a správanie každého. Veľkým množstvom blahodarných inštitúcií zlepšuje podmienky proletárov."⁸

Dielo Cirkvi v doktrinálnej oblasti

18. Cirkev veru neponechala ležať ladom tieto vzácne pramene, ale bohato z nich načierala pre všeobecné dobro vytúženého pokoja. Sám Lev XIII. i jeho nástupcovia nikdy neprestali hlásať či už svojimi slovami, alebo písmom opakovane vstěpovať nauku encykliky Rerum novarum sociálnych a ekonomických veciach, ako i vhodne ju prispôsobovať podľa požiadaviek okolností doby, pričom stále prejavovali lásku otcov a neúnavnosť pastierov v tej najmocnejšej obrane chudobných a slabých. (Svätý Otec tu má na mysli najmä tieto dokumenty: Lev XIII. - apoštolský list Praeclara z 20. júna 1894, encyklika Graves de communi z 18. januára 1901; Pius X. - motu proprio De actione populari christiana z 8. decembra 1903; Benedikt XV. - encyklika Ad Beatissimi z 1. novembra 1914; a samotný Pius XI. - encyklika Ubi arcano z 23. decembra 1922, resp. encyklika Rite expiatis z 30. apríla 1926 - pozn. prekl.) Podobne konali aj mnohí biskupi, s vytrvalosťou a múdrosťou vysvetľovali toto učenie, objasňovali ho svojimi komentármi a prispôbovali ho pre podmienky rôznych krajín, avšak podľa ducha a usmernení Svätého stolca.

Sociálne učenie Cirkvi prispôsobené času

19. Nie je teda prekvapením, že na základe učenia Cirkvi a pod jej vedením sa mnohí vzdelanci, kňazi i laici, začali horlivo zaoberať sociálnymi a ekonomickými vedami podľa požiadaviek našich čias, pričom ich pohýnal najmä zámer prispieť k tomu, aby nezmenené a nezmeniteľné učenie Cirkvi dokázalo účinnejšie čeliť novým potrebám.

S Rerum novarum vznikla pravá katolícka sociológia

20. Po tom, čo takto encyklika Rerum novarum ukázala a objasnila cestu, vznikla pravá katolícka sociológia, ktorú každodenne usilovne pestujú vybrané osoby, ktoré sme nazvali pomocníkmi Cirkvi. Títo ju neponechávajú v tieni odborných schôdzí, ale ju vystavujú na svetlo verejnosti, ako o tom vynikajúco svedčia školy, ktoré boli zriadené a ktoré

sú navštevované s veľkým úžitkom na katolíckych univerzitách, akadémiách a v seminároch. Podobne aj kongresy a sociálne "týždne", ktoré sa konajú pomerne pravidelne a sú bohaté na potešujúce plody; ďalej zriadenie štúdijských skupín; a napokon veľké a usilovné rozširovanie zdravých a príhodných písomností.

Princípy katolíckej sociológie prenikli do celej spoločnosti

21. Dobrodenia, ktoré pochádzajú z tohto dokumentu Leva XIII., však nemožno obmedziť iba v týchto hraniciach, pretože poučenia encykliky Rerum novarum si postupne našli cestu aj k tým, ktorí, keďže sa nachádzajú mimo katolíckej jednoty, neuznávajú moc Cirkvi. Takto katolícke princípy sociológie postupne prenikli do dedičstva celej spoločnosti. A tak sa nezriedka stáva, že večné pravdy, ktoré tak slávnostne hlásal náš blahej pamäti predchodca, sú nielenže obhajované aj v nekatolíckych novinách a knihách, ale dokonca aj v zákonodarných snemovniach a v súdnych sieňach.

Po svetovej vojne katolícka sociológia riadi úsilie o mier a o nový spoločenský život

22. Čo ešte k tomu dodať? Po ukrutnej vojne, keď predstavitelia rozhodujúcich krajín s cieľom obnoviť pravý a trvalý mier spolu s celkovou reorganizáciou sociálnych podmienok schválili okrem ostatných vtedy dohodnutých noriem aj také, ktoré mali upravovať podľa rovnosti a spravodlivosti prácu robotníkov, či medzi tie normy nezahrnuli aj mnohé, ktoré zodpovedajú zásadám a napomenutiam Leva XIII. až do takej miery, že sa zdajú byť úmyselne z nich odvodené? Skutočne, encyklika Rerum novarum ostáva pamätihodným pomníkom, na ktorý možno právom vzťahovať Izaiášove slová: "Zdvihne zástavu k národom."9

Praktické uplatnenie cirkevného učenia

23. Zatiaľ čo nariadenia Leva XIII. po predchádzajúcich vedeckých výskumoch naširoko prenikali do mysli ľudí, prišlo aj na ich praktické uplatnenie. Predovšetkým sa s čínorodou sympatiou zamerala všetka starostlivosť na pozdvihnutie tej triedy ľudí, ktorá i keď vďaka modernému priemyselnému pokroku ohromne vzrástla, jednako ešte nezaujímalu v spoločnosti primerané miesto alebo postavenie, a preto bola takmer zanedbávaná a odvrhovaná. Máme na mysli robotnícku triedu, na ktorej povznesení veľmi usilovne a s veľkým úžitkom pre duše pracovali podľa príkladu biskupov kňazi tak diecézni, ako i rehoľní, hoci boli zavalení už inými pastoračnými starosťami. A toto vytrvalé úsilie, zamerané na formovanie robotníkov v kresťanskom duchu, tým, že im jasne stanovilo práva a povinnosti svojej triedy, vo veľkej miere prispelo k väčšiemu povedomiu ich pravej dôstojnosti a uschopnilo ich napredovať oprávnenými a plodnými cestami na sociálnom i ekonomickom poli, ako aj stať sa vodcami pre ďalších.

24. Ďalej to bolo istejšie zásobovanie väčším množstvom prostriedkov na živobytie. Nielenže sa totiž podľa pápežových povzbudení obdivuhodne rozmnožovali diela dobročinnosti a kresťanskej lásky, ale tiež všade sa v stále väčšom počte zriaďovali nové združenia, v ktorých na radu Cirkvi a okrem toho i pod vedením kňazov sa vzájomne podporujú a pomáhajú si robotníci, remeselníci, roľníci i zamestnanci každého druhu.

b) AKO MÁ ŠTÁT ZASAHOVAŤ DO SOCIÁLNEJ OTÁZKY

Štát musí chrániť práva jednotlivcov a rodín bez ujmy pre spoločnosť

25. Pokiaľ ide o verejnú moc, Lev XIII., smelo prekonajúc hranice stanovené liberalizmom, s odvahou učí, že štát nie je

obyčajným strážcom poriadku a práva, ale musí prispieť tým, že "súborom zákonov a politických ustanovení usporiada a spravuje štát tak, aby to prirodzene viedlo k verejnej i súkromnej prosperite".¹⁰ Je síce pravda, že sa musí ponechať pravá sloboda konania rodinám a jednotlivcom, avšak nie na ujmu všeobecného dobra a na škodu osoby. Ostáva teda úlohou vládcov štátov brániť spoločnosť i jeho súčasti, ale pri obrane samotných práv súkromníkov treba brať ohľad predovšetkým na slabých a chudobných. Pretože, ako hovorí náš predchodca, "vrstva bohatých, ktorá je už sama osebe silná, potrebuje verejnú obranu menej, avšak biedny ľud, ktorý nemá vlastnú oporu, s osobitnou nevyhnutnosťou ju potrebuje nájsť v obhajobe zo strany štátu. Preto práve na robotníkov, ktorí sa nachádzajú medzi slabými a núdznými, musí štát prednostne zamerať svoju starostlivosť a opateru."¹¹

Encyklika *Rerum novarum* - podnet pre panovníkov na lepšie konanie

26. Nepopierame, že niektorí vodcovia národov už aj pred encyklikou *Rerum novarum* urobili opatrenia na zabezpečenie nevyhnutných potrieb robotníkov a potlačili tie najkrutejšie nespravodlivosti na nich páchané. Je však isté, že konečne až vtedy, keď pre celý svet zaznel z Petrovej katedry pápežov hlas, vodcovia národov si viac uvedomili svoju povinnosť a obrátili svoje myšlienky i pozornosť na podnietenie účinnejšej sociálnej politiky.

Nová sociálna legislatíva inšpirovaná encyklikou *Rerum novarum*

27. V skutočnosti zatiaľ čo sa otriasali základné zásady liberalizmu, ktoré prekážali účinnému dielu panovníkov, encyklika *Rerum novarum* pohla samotné národy, aby s väčšou úprimnosťou a väčším zápalom podnietili sociálnu politiku, a priviedla tých najlepších z radov katolíkov užitočne prispieť v tomto na pomoc vedúcim predstaviteľom štátov. A tak sa často v zákonodarných zboroch ukázali vynikajúcimi priaznivcami tejto novej politiky, ba samotné moderné sociálne zákony nezriedka predkladali na schválenie predstaviteľom štátov a ich vykonávanie žiadali a horlivo podporovali služobníci Cirkvi, preniknutí učením Leva XIII.

Vznikla nová legislatívna práca

28. Na základe tohto trvalého a neúnavného úsilia vzniklo nové odvetvie právnej vedy, v minulosti celkom zanedbávané, ktoré mocne obraňuje posvätné práva robotníkov, ktoré im prislúchajú na základe ľudskej a kresťanskej dôstojnosti. Tieto zákony si kladú za cieľ ochranu záujmov robotníkov, zvlášť žien a detí: duše, zdravia, síl, rodiny, domova, dielní, miezd, pracovných úrazov - jedným slovom, všetkého, čo sa týka života a rodiny robotníkov. Aj keď tieto ustanovenia sa nezhodujú všade a vo všetkom s normami Leva XIII., predsa však nemožno poprieť, že v mnohých bodoch je tu cítiť odraz encykliky *Rerum novarum*, ktorej teda treba vo veľkej miere pripísať zlepšené podmienky robotníkov.

c) ČINNOSŤ ZAJAHOVANÝCH STRÁN: ZAMESTNÁVATEĽOV A PRACUJÚCICH

Zrod robotníckych a medzitriednych združení

29. Napokon tento múdry pápež učil aj to, ako samotní zamestnávateľia a robotníci môžu významným podielom prispieť k vyriešeniu tejto problematiky "ustanovizňami zameranými na prinášanie vhodnej pomoci núdzným a na vzájomné zblížovanie týchto dvoch tried."¹² Avšak prvé miesto medzi týmito ustanovizňami prisúdil združeniam, ktoré zahrnujú či už samotných robotníkov alebo robotníkov spolu so zamestnávateľmi. Pri ich objasňovaní a odporúčaní potrváva dlho,

keď s obdivuhodnou múdrosťou vysvetľuje ich podstatu, príčinu, priliehavosť, práva, povinnosti či zákonitosti.

Ťažký zrod prvých robotníckych združení

30. Táto náuka bola zverejnená v čase naozaj príhodnom, keď v mnohých krajinách verejná moc, úplne zotročená liberalizmom, veľmi málo podporovala spomínané robotnícke združenia, ba stavala sa im i otvorene na odpor. A zatiaľ čo uznávala a chránila podobné združenia iných tried, s odpornou nespravodlivosťou odopierala prirodzené právo združovania práve tým, ktorí ho najviac potrebovali na svoju ochranu pred vykorisťovaním zo strany mocných. Nechýbali ani medzi katolíckmi takí, ktorí hľadeli podozrievavo na pokusy vytvoriť takéto organizácie, akoby v nich cítili určitý socialistický alebo podvratný nádych.

Zrod a rozmach kresťanských odborov

31. Možno teda len vrelo odporúčať tie normy, ktoré spoľahlivo stanovil Lev XIII., aby prelomili odpor a rozohnali podozrenia. A je ešte dôležitejšie, že dokázali povzbudiť kresťanských robotníkov, aby si vytvorili vo svojich odvetviach podobné organizácie tým, že im ukázali spôsob. Mnohých z nich utvrdili v tom, čo je ich povinnosťou, hoci boli silno priťahovaní združeniami socialistov, ktoré sa s neuveriteľnou nehanebnosťou vydávali za jediných ochrancov a pomstiteľov pokorených a utláčaných.

Ciele kresťanských robotníckych združení podľa Leva XIII.

32. Avšak obzvlášť príhodne encyklika Rerum novarum hlásala, že pri zakladaní takýchto združení tieto "sa musia spravovať takým spôsobom, aby poskytovali tie najvhodnejšie a najpohotovejšie prostriedky pre dosiahnutie cieľa, ktorý spočíva v tom, že každý z pridružených zo svojho členstva vyťaží ten najväčší možný vzrast fyzického, ekonomického i morálneho blahobytu";¹³ a je jasné, že "sa oplatí zamerať na náboženské a mravné zdokonaľovanie ako na hlavný cieľ a že na toto zdokonaľovanie treba usmerniť všetok sociálny poriadok".¹⁴ Pretože "stanovením náboženstva za základ stanov spoločnosti otvára sa cesta k usporiadaniu členských vzťahov na spokojnosť ich spolunažívania i na ich ekonomický prospech."¹⁵

Tieto združenia vyformovali rýdzo kresťanských robotníkov

33. Ustanoveniu takýchto spolkov sa všade s chvályhodnou horlivosťou vo veľkom množstve zasvätili kňazi i laici, dychtívi v plnej miere uskutočňovať plán Leva XIII. A tak tieto združenia formovali rýdzich kresťanských robotníkov, ktorí dokázali dobre spájať usilovné vynakladanie svojej práce so spásanosnými náboženskými prikázaniami, ako i pevne brániť svoje časné záujmy a práva zachovávajúc v primeranej úcte spravodlivosť i úprimné úsilie o spoluprácu s ostatnými spoločenskými triedami na kresťanskom obnovení celého spoločenského života.

Aplikácia usmernení Leva XIII. sa prispôbovala okolnostiam rôznych miest

34. Tieto rady a napomenutia Leva XIII. sa uskutočňovali takým či onakým spôsobom, podľa rôznych okolností na jednotlivých miestach. A tak v niektorých krajinách to isté združenie si vytýčilo dosiahnuť všetky pápežom určené ciele; v iných krajinách, na základe požiadaviek a posúdenia miestnych podmienok, sa pristúpilo k určitému rozdeleniu práce a boli založené rozličné združenia, z ktorých niektoré sa podujali brániť práva a primerané výhody svojich členov v

pracovných zmluvách, iné sa zaoberali vzájomnou pomocou v ekonomickej oblasti, napokon ešte iné sa celkom zamerali na starosť o mravné a náboženské, prípadne iné podobné povinnosti.

Kde niet kresťanských odborov, sú žiadané také združenia pre robotníkov, ktoré sa starajú o morálnu a náboženskú stránku

35. Táto druhá metóda sa uplatňovala najmä tam, kde katolíci nemohli založiť katolícke odbory, pretože im v tom bránilo buď miestne zákonodarstvo, alebo iné ekonomické ustanovizne, alebo onen žalostný rozpor mysli a srdca, tak široko rozsiaty v modernej spoločnosti, a bola naliehavá potreba jednotne čeliť prenikajúcim šikom podvratných strán. Za týchto okolností sa zdá, že kresťania sú takmer nútení zapísať sa do neutrálnych odborov, ktoré však predsa vždy vyznávajú spravodlivosť a rovnosť a ponechávajú svojim katolíckym členom plnú slobodu nasledovať svoje svedomie a poslúchať zákony Cirkvi. Je však úlohou biskupov, tam kde podľa okolností považujú za potrebné takéto združenia a nevidia v nich nebezpečenstvo pre náboženstvo, súhlasiť aby sa v nich združovali aj katolícki robotníci, majúci stále na zreteli princípy a záruky, ktoré odporúčal náš predchodca blahej pamäti Pius X.¹⁶ Prvou a najdôležitejšou z týchto záruk je, aby spolu s týmito odbormi existovali zároveň aj iné spolky, ktoré sa usilovne snažia do hĺbky vychovávať svojich členov zo stránky náboženskej a mravnej, aby mohli potom preniknúť odborové združenia oným dobrým duchom, ktorým sa musia riadiť v celom svojom správaní. Tak sa stane, že tieto spolky prinesú výborné plody aj mimo okruhu svojich členov.

Encyklika Rerum novarum prispela k rozmachu kresťanských robotníckych združení

36. Treba teda pripísať encyklike Rerum novarum, ak tieto robotnícke združenia zaznamenali v celom svete taký rozkvet, že hoci sú, žiaľ, ešte stále menej početné než združenia socialistov a komunistov, zhromažďujú obrovské množstvo robotníkov a môžu sa mocne domáhať práv a oprávnených túžob kresťanských pracujúcich tak vo vnútri vlastnej krajiny, ako i na širšej úrovni, a tým presadzovať blahodarné kresťanské princípy v záležitostiach spoločnosti.

Iné stavovské združenia

37. Okrem toho pravdy o prirodzenom práve združení, ktoré tak múdro predkladal a účinne obhajoval Lev XIII., sa začali s ľahkosťou uplatňovať aj pre iné združenia, nielen robotnícke. Takže táto istá encyklika Leva XIII. má nemalú zásluhu aj na veľkom rozkvele takýchto mimoriadne užitočných združení; aj medzi roľníkmi a inými triedami sa šťastne spája ekonomický prospech so starosťou o dušu.

Výzva katolíckym priemyselníkom spojiť sa v stavovských združeniach

38. Nemožno povedať to isté o združeniach podnikateľov a priemyselníkov, ktoré si náš predchodca tak túžobne želal. Ak musíme so žiaľom konštatovať ich nedostatok, nemožno to pripísať len nechote osôb, ale aj oveľa vážnejším ťažkostiam, ktoré sú na prekážku podobným združeniach a ktoré my veľmi dobre poznáme a berieme do úvahy. Predsa však pevne dúfame, že aj tieto prekážky sa môžu v krátkom čase odstrániť, a už odteraz s útechou v srdci pozdravujeme niektoré nie zbytočné pokusy uskutočňované na tomto poli, ktorých hojné plody dávajú tušiť bohatú zlatu v budúcnosti.¹⁷

d) RERUM NOVARUM OSTÁVA MAGNOU CHARTOU V SOCIÁLNEJ OBLASTI, AVŠAK MUSÍ SA SPRÁVNE ČITAŤ A CHÁPAŤ

Encyklika Leva XIII. priniesla bohaté ovocie

39. Všetkých týchto dobrodení encykliky Leva XIII., ctihodní bratia a milovaní synovia, ktoré sme skôr naznačili než spomenuli, skôr sme cez ne preleteli než ich objasnili, je toľko a takých veľkých, že jasne dokazujú, ako je tento nesmrteľný dokument vzdialený od toho, že by iba predstavil ideál ľudskej spoločnosti, krásny avšak vybájený a príliš vzdialený od skutočných ekonomických požiadaviek dnešnej doby, a preto i neuskutočiteľný. Naopak tieto dobrodenia dokazujú, že náš predchodca čerpal z evanjelia, totiž z prameňa, ktorý je stále živý a životodarný, náuku schopnú ak nie hneď urovnať, tak aspoň zmierniť ten zhubný a bytostný zápas, ktorý rozdeľuje ľudskú rodinu. A že časť tohto dobrého semena, tak bohato rozsiateho práve pred štyridsiatimi rokmi, padla do dobrej pôdy, vidíme z tej radostnej žatvy, ktorú Kristova Cirkev, ba celé ľudstvo s milosťou Božou na svoju spásu zozbieralo. Celkom oprávnené možno povedať, že encyklika Leva XIII. sa v dlhodobej skúsenosti ukázala "magnou chartou", na ktorej musí ako na svojom základe stavať každá kresťanská činnosť na sociálnom poli. O tých, ktorí preukazujú malý záujem o túto encykliku a o jej spomienku, treba povedať, že buď sa rúhajú tomu, čo nepoznajú, alebo nechápu to, o čom majú len povrchnú znalosť, alebo ak chápu, zasluhujú si byť verejne obvinení z nespravodlivosti a nevďačnosti.

Dnes je nevyhnutný nový zásah magistéria v sociálnej otázke

40. Keďže však postupom času sa objavili niektoré pochybnosti ohľadom správnej interpretácie mnohých myšlienok encykliky Leva XIII. alebo ohľadom dôsledkov, ktoré z nich treba vyvodiť, a to pochybnosti, ktoré vyvolali nie vždy pokojné spory medzi samotnými katolikmi, a na druhej strane nové potreby našej doby a zmenený stav vecí si žiadajú dôkladnejšiu aplikáciu náuky Leva XIII. alebo aj nejaký doplnok ku nej, veľmi radi využívame túto vhodnú príležitosť, aby sme sa, pokiaľ ide o nás, vyjadrili k pochybnostiam a požiadavkam modernej doby, podľa nášho apoštolského poslania, pre ktoré sme dlžníkom všetkých.¹⁸

II. OBRANA A ROZVINUTIE SOCIÁLNEHO UČENIA LEVA XIII.

Kompetencie Cirkvi v sociálnej a ekonomickej oblasti

41. Skôr však, než by sme dali tieto vysvetlenia, žiada sa predložiť princíp, ktorý už Lev XIII. s nevídanou jasnosťou stanovil, že totiž nám prislúcha právo i povinnosť s najvyššou autoritou posudzovať podobné sociálne a ekonomické otázky.¹⁹ Isteže, Cirkvi nebolo zverené poslanie viesť ľudí ku šťastiu rýdzo pozemskému a pominuteľnému, ale k večnému. Ba "Cirkev sa nechce a ani nesmie bez vážneho dôvodu miešať do riadenia čisto ľudských vecí."²⁰ V žiadnom prípade sa však nemôže zdať Bohom zverenej úlohy zasahovať svojou autoritou nie do vecí technických, pre ktoré nemá ani primerané prostriedky, ani poverenie zaoberať sa nimi, ale do všetkého, čo má súvis s mravnosťou. V tejto oblasti totiž poklad pravdy, ktorý nám Boh zveril, a nám uložená vážna povinnosť rozširovať a vykladať celý mravný zákon, ako i vyžadovať vhod či nevhod jeho dodržiavanie, vystavujú a podriaďujú nášmu najvyššiemu posúdeniu tak spoločenský ako i hospodársky poriadok.

Úzky vzťah medzi hospodárskym a spoločenským poriadkom

42. Hoci hospodárstvo a mravný poriadok sa na svojom poli opierajú o vlastné princípy, bolo by chybou tvrdiť, že hospodársky poriadok a mravný poriadok sú navzájom také odlišné a vzdialené, že jeden v žiadnom prípade nezávisí od

druhého. Celkom určite zákony, ktoré sa nazývajú ekonomickými a sú odvodené zo samotnej prirodzenosti vecí a z povahy ľudskej duše a tela, určujú hranice, ktoré v ekonomickej oblasti moc človeka nemôže a ktoré môže dosiahnuť, a tiež akými prostriedkami; a rovnako z povahy vecí a individuálnej či spoločenskej povahy človeka možno jasne odvodiť, aký cieľ stanovil Boh Stvoriteľ pre celý hospodársky poriadok.

Jedine mravný zákon pobáda k spoločnému dobru

43. Jedine mravný zákon je to, čo nás nielen vyzýva hľadať v celku našich skutkov najvyšší a konečný cieľ, ale nás i v jednotlivých oblastiach konania pobáda hľadať tie osobitné ciele, ktoré v poriadku konania stanovila príroda, alebo lepšie povedané, Boh, tvorca prírody, a harmonicky podriaďovať čiastkové ciele najvyššiemu cieľu. A v prípade, že tento zákon verne dodržíme, stane sa, že všetky čiastkové ciele, či už individuálne alebo spoločenské, ktoré sa sledujú v hospodárskej oblasti, sa vhodne zaradia do všeobecného poriadku cieľov a stúpajúc po nich ako po schodíkoch dosiahneme konečný cieľ všetkých vecí, ktorým je Boh, najvyššie a nevyčerpatelné dobro samo pre seba i pre nás.

a) NORMY V OBLASTI PRÁVA NA VLASTNÍCTVO

Odmietnutie falošných obvinení Cirkvi ohľadom práva na vlastníctvo

44. Aby sme teraz prešli k jednotlivým bodom, začneme od vlastníctva alebo práva na vlastníctvo. Ctihodní bratia a milovaní synovia, vy viete, ako náš predchodca blahej pamäti smelo bránil právo na vlastníctvo proti omylom socialistov svojej doby a dokazoval, že zavrnutie súkromného vlastníctva by robotníckej triede prinieslo nie úžitok, ale úplnú skazu. A keďže sú takí, ktorí s najpotupnejším ohováraním obviňujú pápeža i samotnú Cirkev, že priam zastávala či ešte stále zastáva bohatých proti proletárom; ba keďže i medzi samotnými katolikmi možno nájsť nesúhlas ohľadom pravého rýdneho učenia Leva XIII., zdá sa nám dobré vyvrátiť všetko ohováranie proti tejto náuke, ktorá je v tejto veci katolícka, a chrániť ju pred falošnými interpretáciami.

Individuálne a spoločenské charakteristiky práva na vlastníctvo

45. Na prvom mieste treba pokladať za isté, že ani Lev XIII., ani teológovia, ktorí vyučovali pod vedením a bdelym učiteľským úradom Cirkvi, nikdy nevystavili pochybnosti dvojitému charakteru vlastníctva, takzvaný individuálny a spoločenský, podľa toho či sa týka jednotlivcov, alebo prislúcha spoločnému dobru. Naopak, jednomyselne hlásali, že súkromné vlastníctvo uštedruje ľuďom prirodzenosť, teda samotný Stvoriteľ tak na to, aby sa jednotlivci mohli postarať o seba a o svoju rodinu, ako i na to, aby vďaka tejto ustanovizni Stvoriteľove dobrá, určené pre celú ľudskú rodinu, slúžili naozaj tomuto cieľu. A to by sa nijako nemohlo dosiahnuť bez zachovávanía jasného a určeného poriadku.

Výstraha pred omylom individualizmu i kolektivismu

46. Treba sa teda dôsledne vyvarovať dvoch úskalí. Ako totiž popieraním alebo oslabovaním spoločenského charakteru práva na vlastníctvo sa upadá a hraničí s takzvaným "individualizmom", tak odmietaním a zľahčovaním súkromného a individuálneho charakteru tohto práva sa nevyhnutne skĺzne do "kolektivismu", alebo aspoň sa prekročia medze jeho teórií. A ten, kto neberie do úvahy tieto myšlienky, logicky naráža na úskalie mravného, právneho a sociálneho modernizmu, ktorý sme odsúdili v našej prvej encyklike.²¹ Nech toto presvedčenie si osvoja najmä tí, ktorí majú záľubu v novotách, sa neostýchajú obviňovať Cirkev potupným ohováraním, že vraj umožnila, aby do učenia teológov

penikol pohanský pojem vlastníctva, a tento treba jednoznačne nahradiť iným, ktorý oni s podivuhodnou neznalosťou nazývajú kresťanským.

Jasné usmernenia o právach a povinnostiach súkromného vlastníctva

47. Aby sa udržali v správnych medziach spory, ktoré v ostatnom čase vznikli ohľadom vlastníctva a z neho vyplývajúcich povinností, nech predovšetkým ostáva pevný základ stanovený Levom XIII., že totiž právo na vlastníctvo sa odlišuje od jeho vykonávania.²² Totiž spravodlivosť, ktorej sa hovorí komutatívna, si žiada, aby bolo prisne zachované rozdelenie dohier a aby sa prekročovaním hraníc svojho vlastníctva nezasahovalo do práv iných. Taktiež aby majitelia užívali svoje vlastníctvo len počestne, čo však už nie je predmetom tohto osobitného druhu spravodlivosti ale iných cností, ktorých vykonávanie sa nemôže vymáhať právnou cestou.²³ Z toho sa niektorí nesprávne dožadujú, aby vlastníctvo i jeho čestné užívanie boli obmedzené tými istými hranicami. A ešte oveľa viac sa prieči pravde tvrdenie, že právo na vlastníctvo zaniká jeho zneužívaním alebo neužívaním.

Cirkev celkom správne obmedzila užívanie a výkon súkromného vlastníctva

48. Z tohto dôvodu robia užitočné dielo hodné všetkého uznania tí, ktorí pri zachovaní svornosti sŕdc a celistvosti Cirkvou vždy hlásaného učenia sa snažia definovať vnútornú podstatu a hranice týchto povinností, ktorými spolu so samotným právom na vlastníctvo i jeho užívaním a výkonom sa vymedzuje spolunažívanie v spoločnosti. Naopak, klamú sa a mýlia tí, ktorí sa snažia do takej miery oklieštiť individuálny charakter vlastníctva, že ho fakticky popierajú.

Štát musí zladit' práva súkromného vlastníctva s potrebami spoločného dobra

49. A skutočne, zo samotného charakteru vlastníctva, o ktorom sme povedali, že je zároveň individuálny i spoločenský, vyplýva, že v tejto veci ľudia musia mať ohľad nielen na vlastný prospech, ale takisto na spoločné dobro. Podrobné a okolnostiam primerané určenie týchto povinností, pokiaľ nie sú už dané samou prirodzenosťou, je úlohou verejnej moci. Takto môže verejná autorita zvlášť starostlivo vyčleniť, čo je vlastníkom pri užívaní ich dohier dovolené a čo nie, majúc stále na zreteli prirodzený a Boží zákon. Ba Lev XIII. múdro poznamenal, že "Boh ponechal (obmedzenie súkromného vlastníctva) na schopnosť ľudí a na zvláštne posúdenie národov."²⁴ A naozaj, možno dokázať na základe dejín, že podobne ako iné prvky spoločenského života, ani vlastníctvo vôbec nie je nehybné. My sami sme to už potvrdili nasledovnými slovami: "Koľko rôznych konkrétnych foriem už malo vlastníctvo, od prvotnej formy u primitívnych národov, o ktorej ešte i v dnešných časoch možno zaznamenať určité skúsenosti, cez formu, ktorú malo v patriarchálnych spoločenstvách, a postupne cez rozličné tyranské formy (myslíme v klasickom zmysle tohto slova), ďalej cez rôzne feudálne podoby, cez monarchické až po všetky tie formy, ktoré po sebe nasledujú v modernom období."²⁵ Je však zrejmé, že verejná moc nemôže užívať toto svoje právo svojvoľne; treba totiž, aby ostalo vždy nedotknuté a neporušené prirodzené právo na súkromné vlastníctvo a na dedičné odovzdávanie vlastných dohier, právo, ktoré štát nemôže potlačiť, pretože "človek bol skôr než štát"²⁶ a tiež preto, že "domáce spoločenstvo logicky aj historicky predchádza občianske spoločenstvo".²⁷ Práve preto múdry pápež už vtedy hlásal, že štátu nie je dovolené tak zaťažit' súkromné vlastníctvo nadmernými daňami a poplatkami, že ho privedie priam na pokraj biedy. "Štát nemôže zmiest' právo na súkromné vlastníctvo, keďže ono nie je odvodené z ľudského zákona, ale z prirodzeného zákona. Môže jedine mierniť jeho výkon a zlad'ovať ho so spoločným dobrom."²⁸ Keď takto verejná moc zladí súkromné vlastníctva s

potrebami spoločného dobra, nekoná dielo nepriateľské, ale, naopak, priateľské voči súkromným vlastníkom, lebo tým účinne zabraňuje tomu, aby súkromné vlastníctvo dobier, ako ho chcel premúdry Tvorca prírody na pomoc ľudskému životu, vytváralo neznesiteľné škody, a tak sa samo zahubilo. Ani tým neruší súkromné majetky, ale ich zabezpečuje; neoslabuje súkromné vlastníctvo, ale ho upevňuje.

Sväté Písmo prikazuje dobre používať bohatstvo

50. Rovnako nie sú celkom ponechané na ľubovôľu človeka jeho voľné prostriedky, totiž tie, ktoré nepotrebuje na zabezpečenie primeranej a dôstojnej životnej úrovne. Naopak, Sväté Písmo a svätí cirkevní Otcovia jasne a vytrvalo pripomínajú bohatým vážnu povinnosť, ktorá ich zaväzuje k almužne, dobročinnosti a štedrosti.

Povinnosť bohatých investovať nadbytočný zisk do vytvárania ďalších pracovných miest

51. A tak z princípov anjelského učiteľa²⁹ možno vyvodiť, že investovanie týchto bohatších ziskov do diel, ktoré ponúkajú širšiu možnosť zamestnania, pokiaľ táto práca vedie k vytváraniu skutočne užitočných dobier, nielenže nepodlieha žiadnej vine alebo mravnej nedokonalosti, ale treba to, naopak, považovať za významný skutok cnosti veľkodušnosti, vo všetkom rešpektujúci potreby doby.

Spôsoby nadobúdania vlastníctva

52. Fakt, že vlastníctvo sa pôvodne nadobúda či už zabraním nejakej veci bez vlastníka (res nullius), alebo usilovnosťou a prácou, alebo tiež "špecifikáciou" ako sa hovorí, je jasne potvrdený tak tradíciou všetkých čias, ako i náukou pápeža Leva XIII., nášho predchodcu. Nespôsobuje sa totiž nikomu ujma, hoci niektorí tvrdia opak, ak sa niekto zmocní veci, ktorá je verejne dostupná, čiže nepatrí nikomu; už samo úsilie, ktoré človek vynaložil vo vlastnom mene a ktorým pridal novú formu alebo zväčšil objem, stačí na to, aby tieto plody si privlastnil ten, kto okolo nich pracoval.

b) KAPITÁL A PRÁCA - PRVKY VÝROBY

Verejné bohatstvo pochádza z práce robotníkov

53. Celkom iná je povaha práce, ktorá sa vykonáva pre druhých a vynakladá sa s cudzím kapitálom. Práve na túto prácu sa vzťahujú veľmi pravdivé slová Leva XIII., že totiž "práca robotníkov je tá, ktorá vytvára národné bohatstvo".³⁰ Vari nevidíme na vlastné oči, ako obrovské množstvo dobier, ktoré tvoria bohatstvo ľudí, vychádza z robotníckych rúk, ktoré buď pracujú samy, alebo obdivuhodne znásobujú svoju účinnosť pomocou nástrojov, teda strojov? Ba niet takého človeka, ktorý by neuznal, že každý národ sa dostal z biedy a núdze k lepšiemu alebo vyššiemu blahobytu jedine prostredníctvom veľkého množstva práce, ktorú spolu vykonali všetci občania tej-ktorej krajiny, či už tí, ktorí sú vo vedúcich pozíciách, alebo tí, ktorí ju vykonávajú. A nemenej jasné sa javí i to, že všetko toto úsilie by sa ukázalo zbytočným, ba nebolo by ani možné sa oň pokúšať, ak by Boh Stvoriteľ všetkých dobier nebol dopredu vo svojej добрote nadelil bohatstvá a prírodný kapitál, pomocné prostriedky a prírodné sily. Čo iné je totiž práca, ak nie používanie a vynakladanie síl ducha a tela na tieto veci a s nimi samotnými? Prírodný zákon a Božia vôľa, vyjadrená v tomto zákone, si vyžadujú, aby sa zachovával správny poriadok pri uplatnení prírodného kapitálu v ľudskom používaní; a tento poriadok spočíva v tom, aby každá vec mala svojho pána.

Kapitál a práca sú navzájom nevyhnutné

54. Z toho vyplýva, že s výnimkou prípadu, keď niektorí pracujú s použitím vlastného kapitálu, práca jedných sa musí združiť s kapitálom druhých, pretože jedno bez druhého nevytvorí nič. Dobre to poznamenal Lev XIII., keď napísal: "Niet kapitálu bez práce, ani práca nemôže byť bez kapitálu."³¹ Je preto celkom nesprávne pripisovať buď jedine kapitálu, alebo jedine práci to, čo sa dosahuje spoločným pričinením jedného i druhého; a je celkom nespravodlivé, ak jedno si privlastňuje výsledok činnosti, a popiera účinok druhého.

Prehnané nároky kapitálu

55. Po dlhý čas určite kapitál si osoboval príliš veľa pre seba. Všetko, čo sa vytvorilo, i plody, ktoré to prinieslo, si kapitál bral pre seba, ponechávajúc robotníkovi ledva toľko, koľko bolo nevyhnutné na zotavenie síl a obnovenie práce. Hlásalo sa totiž, že na základe akéhosi celkom nevyhnutného ekonomického zákona všetok kapitál prináleží bohatým a na základe toho istého zákona robotníci museli zotrvať natrvalo v podmienkach proletárov, čiže donútení žiť na nestálej a mizernej životnej úrovni. Je síce pravda, že týmito liberálnymi zásadami, ktorým sa ľudovo hovorí manchesterské, sa prax neriadila ani vždy, ani všade; predsa však nemožno popierať, že ekonomicko-sociálne ustanovizne sa voči nim ukázali skutočne a s trvalým úsilím náklonné. Nikto sa teda nemôže čudovať, ak tieto falošné názory a klamné predpoklady boli tvrdo napádané, a to nielen zo strany tých, ktorým odopierali prirodzené právo zabezpečiť si lepšie životné podmienky.

Nespravodlivé požiadavky práce

56. A tak k utláčaným robotníkom sa pridali takzvaní intelektuáli, aby postavili proti neexistujúcemu zákonu morálnu zásadu, rovnako neexistujúcu; že totiž to, čo sa vyprodukuje a vyťaží zo zisku, po odpočítaní toho, čo stačí na nahradenie a reprodukovanie kapitálu, prináleží podľa práva robotníkom. Tento omyl, o koľko je vábivejší než omyl socialistov, ktorí tvrdia, že všetko, čo je potrebné na výrobu, treba preniesť na štát alebo, ako hovoria, "zospoločenštit", o toľko je nebezpečnejší a schopnejší oklamať neopatrných: je to lahodný jed, čo dychtivo užili mnohí, ktorých by otvorený socializmus nikdy nebol mohol oklamať.

Základné zásady pre spravodlivé rozdelenie dohier

57. Isteže, na zabránenie tomu, aby tieto falošné teórie nezahatali cestu spravodlivosti a pokoju či zo strany kapitálu, alebo práce, mohli prispieť múdre slová nášho predchodcu, že totiž "zem, hoci je rozdelená medzi súkromníkov, ostáva stále v službe a na úžitok všetkým."³² A to isté učenie sme tu vyššie predložili aj my potvrdením, že rozdelenie dohier do súkromného vlastníctva je stanovené samotnou prírodou, aby stvorené veci mohli dávať ľuďom tento spoločný úžitok trvale a pri zachovaní poriadku. Toto treba mať stále na pamäti, aby sa nezišlo zo správnej cesty pravdy.

Je nevyhnutné zachovať neporušené spoločné dobro celej spoločnosti

58. Avšak nie každé rozdelenie dohier a bohatstva medzi ľuďi sleduje či už plne, alebo v primeranej dokonalosti Bohom stanovený cieľ. Preto je nevyhnutné, aby tie bohatstvá, ktoré sa vďaka hospodárskemu a spoločenskému pokroku trvalo znásobujú, boli pridelené jednotlivcom či triedam tak, aby ostal zachovaný onen spoločný úžitok všetkých, ktorý

vyzdvihoval Lev XIII., alebo, inak povedané, aby sa uchovalo nenarušené spoločné dobro celej spoločnosti. Na základe tohto zákona sociálnej spravodlivosti jedna trieda nemôže vylúčiť druhú z účasti na ziskoch. Preto ak trieda bohatých porušuje tento zákon, keď bezstarostne si užíva hojnosť svojich dobier a považuje za prirodzený taký poriadok vecí, ktorý prináša všetko na osoh jej a nič robotníkom, nemenej porušuje tento zákon robotnícka trieda, keď podráždená porušovaním spravodlivosti a celkom zameraná len na nárokovanie si svojho práva, ktorého si je vedomá, požaduje všetko pre seba, keďže je to plod jej rúk, a preto bojuje a chce odstrániť súkromné vlastníctvo i zisky a príjmy, ktoré nie sú nadobudnuté prácou, nech sú akéhokoľvek druhu a pochádzajú z akéhokoľvek úradu (presnejšie: vykonávajú akúkoľvek funkciu - pozn. KVAS) v prospech ľudského spolunažívania, a to len preto, lebo sú také.

59. V tejto súvislosti treba podotknúť, že niektorí nevecne a celkom nesprávne aplikujú apoštolove slová: "Kto nechce pracovať, nech ani nejde" (2Sol 3,10), pretože výrok apoštola je zameraný proti tým, ktorí sa vyhýbajú práci, keď by mohli a mali pracovať, a napomína, aby sme svízne využívali čas a telesné i duševné sily a nezaťažovali druhých, keď sa sami môžeme o seba postarať. Avšak vôbec neučí, že by práca bola jedinou cestou, ako si zadovážiť stravu a príjem.³³

Rozdeľovanie vytvorených dobier v súlade s požiadavkami spoločného dobra

60. Každému teda treba prideliť jeho podiel na dobrách a treba zabezpečiť, aby rozdeľovanie stvorených dobier, ktoré sa teraz pred očami všetkých stalo príčinou rozbrojov pre veľkú nerovnováhu medzi niekoľkými prehnane bohatými a nespočetným množstvom núdzných, bolo znovu obnovené v zhode s požiadavkami spoločného dobra a sociálnej spravodlivosti.

Vytýčený cieľ: pozdvihnutie proletariátu

61. Toto je cieľ, ktorý podľa slov nášho predchodcu treba dosiahnuť: pozdvihnutie proletariátu. A v tomto sa treba uisťovať o to silnejšie a opakovať to o to naliehavejšie, nakoľko nezriedka také pápežove blahodárne nariadenia upadli do zabudnutia, buď preto, lebo boli úmyselne zamlčované, alebo ich uskutočnenie sa považovalo za nemožné, hoci je i možné, i potrebné ich uskutočňovať. Ani dnes nie sú menej múdre a účinné, i keď onen hrozivý "pauperizmus", ktorý mal na mysli Lev XIII., dnes vyčíňa v menšej miere. Isteže, podmienky robotníkov sa zlepšili a viac zrovnoprávnili, najmä v rozvinutejších štátoch a vo väčších krajinách, kde nemožno povedať, že by všetci robotníci boli postihnutí biedou alebo zavalení núdzou. Avšak po tom, čo mechanizácia a ľudský pokrok prenikli a s veľkou rýchlosťou sa rozšírili po nespočetných krajinách, tak na územiach, ktoré sa nazývajú novými, ako i v ríšach Ďalekého východu, preslávených prastarou civilizáciou, nesmierne sa zvýšil počet núdzných proletárov a ich vzdychy volajú zo zeme k Bohu. K tomu treba pridať veľký počet nádenníkov na vidieku, donútených žiť v tých najnižších životných podmienkach a zbavených nádeje, že by niekedy mohli dosiahnuť "nejaký malý majetok",³⁴ a teda navždy odsúdených na situáciu proletariátu, ak sa neprijmu vhodné a účinné opatrenia.

Industrializmus vytvoril veľké bohatstvá, nerozdelené spravodlivo

62. Ale aj keď je celkom správne, že situáciu proletariátu treba dobre odlišovať od pauperizmu, predsa už to samo nepreberné množstvo proletárov je neodvratným dôkazom, že bohatstvá, ktoré tak výrazne narástli v priebehu tohto storočia, zvaného storočím industrializmu, nie sú správne rozdelené a pridelené jednotlivým triedam ľudí.

Zisk vytvorený v priemysle, musí byť rovnomerne rozdelený

63. Je teda nevyhnutné zo všetkých síl zabezpečiť, aby sa v budúcnosti nadobudnutý kapitál zhromažďoval jedine rovnomerným podielom medzi bohatými a s istou dávkou veľkodušnosti sa rozdeľoval medzi zamestnancov, nie preto, aby spohodnili vo svojej práci, keďže človek sa narodil pre prácu tak ako vták pre lietanie, ale preto, aby si zveľadili majetok a rozumným spravovaním zväčšeného vlastníctva mohli ľahšie a pokojnejšie niesť ťarchu rodiny, a tak, zbaviac sa onoho neistého životného údely proletariátu, boli schopní nielen znášať životné okolnosti, ale i predpokladať, že po ich smrti budú primerane zaopatrení tí, ktorých tu po sebe zanechajú.

Nová encyklika potvrdzuje usmernenia Leva XIII.

64. Všetky tieto rady náš predchodca nielen naznačoval, ale otvorene hlásal; a my touto svojou encyklikou ich chceme opätovne prízvukovať. Ak sa teraz konečne nepristúpi k ich bezodkladnému a horlivému uskutočňovaniu, nikto nedokáže zaručiť možnosť účinnej obrany verejného poriadku a sociálneho zmieru proti tým, ktorí zasievajú podvrtné novoty.

c) SPRAVODLIVÁ MZDA

Pristúpiť k dôležitej otázke mzdy

65. Avšak toto uskutočnenie nebude možné, kým proletári nebudú mať možnosť svojou usilovnosťou a sporením si nadobudnúť aspoň skromný majetok, ako sme už poznamenali, odvolávajú sa na učenie nášho predchodcu Leva XIII. Takže ten, kto na zaobstaranie si stravy a ostatných nevyhnutných vecí disponuje jedine svojou prácou, ako si dokáže, hoci i pri striedmom spôsobe života, odložiť nejaké úspory, ak nie z platu, ktorý poberá za svoju prácu? Pristúpme teda k otázke mzdy, ktorú Lev XIII. nazval "veľmi vážnou"³⁵ a rozviňme i vysvetlíme, kde treba, náuku a predpisy, ktoré sa jej týkajú.

Mzda nie je vo svojej podstate nespravodlivá

66. Predovšetkým tvrdenie, že dohoda o ponuke vykonávania práce je vo svojej podstate nespravodlivá, a treba ju teda zameniť za spoločenskú dohodu, je bezdôvodné a osočujúce voči nášmu predchodcovi, ktorého encyklika *Rerum novarum* ju nielenže pripúšťa, ale široko sa zaoberá tým, ako ju usmerniť podľa noriem spravodlivosti.

Účasť pracujúcich na riadení a na ziskoch podniku

67. Predsa však v súčasných podmienkach považujeme za rozumnejšie, aby, ak je to možné, pracovná dohoda bola trochu miernená spoločenskou dohodou, ako sa to už začalo praktizovať rôznymi spôsobmi na nemalý prospech tak samých robotníkov, ako i majiteľov. Takto sú robotníci zainteresovaní či už na vlastníctve alebo na správe a do určitej miery spoluúčastní na získanom výnose.

Mzda musí byť určovaná na základe viacerých ukazovateľov

68. Spravodlivá výška mzdy sa musí vyvodiť z viacerých ukazovateľov, ako už múdro poznamenal Lev XIII., keď napísal: "Rozhodovať o nej (mzde) na základe spravodlivosti je podmienené mnohými okolnosťami".³⁶ Týmito slovami už vtedy vyvrátil ľahkovážnosť tých, ktorí sa domnievali, že môžu vychádzať z jediného ukazovateľa, i to značne vzdialeného od

reality.

Je mylné dožadovať sa všetkého, čo sa dosiahlo vlastnou prácou

69. Určite sú na omyle tí, ktorí neváhajú hlásať, že práca má takú cenu a tak musí byť ohodnotená, akú cenu majú ňou vyrobené výrobky, takže pracujúci má právo požadovať toľko, koľko sa dosiahlo jeho prácou. Je to princíp, ktorého absurdnosť je zjavná už z toho, čo sme vyššie povedali ohľadom vlastníctva.

Hodnotenie spoločenského a individuálneho charakteru práce

70. Je ľahké pochopiť, že okrem osobného a individuálneho charakteru treba brať do úvahy aj spoločenský charakter, a to tak v prípade vlastníctva ako i práce, zvlášť tej, ktorá sa na základe dohody vynakladá pre druhých. Pretože ak nejednotlivé zložky, ktoré sú navzájom od seba závislé, sa navzájom neprelinajú a vzájomne sa nedopĺňajú, ba čo viac, nespájajú sa - inteligencia, kapitál a práca -, aby vytvorili jeden celok, potom ľudská činnosť nemôže priniesť svoje plody. A preto nie je možné ju spravodlivo ohodnotiť ani primerane odmeniť, keď sa neberie do úvahy jej spoločenská a individuálna povaha.

Tri faktory, ktoré treba zohľadniť pri určovaní mzdy

71. Z tohto dvojitého charakteru, vpísaného do samej prirodzenosti ľudskej práce, vyvierajú vážne dôsledky, na základe ktorých má byť mzda riadená a určovaná.

1) Zaopatrenie pracujúceho a jeho rodiny: rodinná mzda

72. Na prvom mieste robotníkovi treba dať takú mzdu, aká postačuje na zaopatrenie jeho i jeho rodiny.³⁷ Je však správne, aby aj zvyšok rodiny, každý podľa svojich síl, prispel k spoločnému zaopatreniu, ako to už možno prakticky vidieť najmä v rodinách roľníkov a tiež v mnohých rodinách remeselníkov a drobných obchodníkov. Avšak nesmie sa pritom zneužívať vek detí ani slabosť ženy. Matky rodín nech vykonávajú svoju prácu predovšetkým v domácnosti a okolo nej, pridržiavajúc sa domácich záležitostí. To, že matky rodín pre nedostatok otcovej mzdy sú nútené vykonávať nejakú výnosnú prácu mimo domova a takto zanedbávať svoje vlastné úlohy a povinnosti, no najmä opateru a výchovu svojich detí, je obrovským neporiadkom, ktorý sa musí so všetkým úsilím odstrániť.

Treba teda urobiť všetko, aby otcovia rodín dostávali takú mzdu, ktorá by postačovala na primerané zabezpečenie spoločných domácich potrieb. Aj keď v súčasných spoločenských okolnostiach to nie vždy bude možné urobiť, sociálna spravodlivosť si vyžaduje, aby sa čím skôr zaviedli také zmeny, ktoré zabezpečia každému dospelému robotníkovi spomenutú mzdu. Zaslúžia si tiež pochvalu tí, ktorí s múdрым a užitočným úsilím skúšajú a preverujú rôzne cesty, ako by sa odmena za prácu mohla dávať v takom vzťahu k potrebám rodiny, že v závislosti od ich zvýšenia by sa poskytovala v zvýšenej miere, ba v prípade potreby by sa uspokojovali aj výnimočné potreby.

2) Situácia podniku: nevyhnutnosť, aby každý podnik napredoval bez vážnych ťažkostí

73. Pri určovaní výšky mzdy treba brať ohľad aj na situáciu podniku a na podnikateľa. Je totiž nespravodlivé žiadať prehnané mzdy, keď ich podnik nemôže uniesť bez toho, že by sám skrachoval a následne spôsobil pohromu pre robotníkov. Je však pravda, že ak menší zisk podniku je zapríčinený nezáujmom, nepresnosťou a ľahostajnosťou voči technickému a ekonomickému pokroku, toto nemožno považovať za primeranú príčinu pre znižovanie miezd robotníkov.

Ak však samotný podnik nemá také príjmy, aké by boli potrebné na vyplatenie spravodlivej mzdy robotníkom, či už preto, lebo je utláčaný nespravodlivými daniami, alebo je donútený predávať svoje výrobky za nižšiu cenu, než je spravodlivé, tí, čo ho takto zaťažujú, berú na seba ťažkú vinu, pretože oni oberajú robotníkov o spravodlivú mzdu a robotníci pod tlakom nevyhnutnosti sú nútení uspokojiť sa so mzdou nižšou než je spravodlivé.

Navrhované riešenia v prípade podnikových ťažkostí

74. Preto všetci, robotníci i vlastníci, v jednote síl i mysli nech sa pričinia o prekonanie všetkých prekážok a ťažkostí a nech im je v tomto takom blahodárnom diele na pomoci múdra zástita zo strany verejnej moci. Ak by však situácia mala dospieť do krajnosti, potom treba rozhodnúť, či podnik môže pokračovať vo svojej činnosti, alebo sa treba iným spôsobom postarať o robotníkov. V takom prípade, ktorý je určite veľmi závažný, treba, aby sa vytvorila a účinne pôsobila určitá kolegialita a kresťanská svornosť medzi vlastníkmi a robotníkmi.

3) Nutnosť napomáhať spoločné dobro: mzda prispôbena verejným záujmom

75. Napokon výška mzdy sa musí prispôbiť hospodárskym verejným záujmom. Už sme sa zmienili o tom, ako tejto prosperite alebo spoločnému dobru prospieva, keď si robotníci odkladajú časť mzdy, ktorá im ostáva po zabezpečení nevyhnutných potrieb, aby postupne nadobudli nejaký skromný majetok. Avšak netreba zanedbať aj ďalšiu nemenej dôležitú okolnosť, v našej dobe určite nevyhnutnú, že totiž tým, ktorí i môžu, i chcú pracovať, treba dať pracovnú príležitosť. A toto v nemalej miere závisí od určovania mzdy, ktoré tak ako môže prispievať k dobru tam, kde je udržiavané v určitých hraniciach, rovnako môže i škodiť, ak ich prekračuje.

Ved' kto by nevedel, že príliš nízky počet a nadmerná výška miezd boli príčinou, pre ktorú robotníci nemohli pracovať? Táto nezrovnalosť, ktorá priniesla mnohým škodu najmä v rokoch nášho pontifikátu, uvrhla robotníkov do biedy a do pokušení, priviedla k úpadku prosperitu miest a vystavila do nebezpečenstva mier a pokoj na celom svete. Je teda proti sociálnej spravodlivosti, ak v záujme vlastných výhod bez ohľadu na spoločné dobro sa mzda robotníkov prehnane znižuje alebo prehnane zvyšuje; a táto istá spravodlivosť vyžaduje, pri zhode myslí a vôle, aby, pokiaľ je to len možné, mzda bola usmerňovaná takým spôsobom, žeby čo najväčšiemu možnému počtu robotníkov bolo umožnené vykonávať svoju prácu a dostávať za ňu primerané plody na svoje živobytie.

Nutnosť existencie spravodlivého pomeru medzi mzdami a cenami

76. Tomu takisto napomáha aj spravodlivý pomer medzi mzdami, s ktorým je úzko spätý aj spravodlivý pomer cien, za ktoré sa predávajú výrobky jednotlivých odvetví, ako sú poľnohospodárstvo, priemysel a podobne. Pri vhodnom zachovávaní tejto obozretnosti rôzne odvetvia sa budú navzájom dopĺňať a spoja sa akoby v jedinom tele a podobne, ako je to v prípade jednotlivých častí tela (úrov - pozn. KVAS), budú si navzájom preukazovať pomoc a zdokonaľovať sa. Až vtedy sociálne hospodárstvo bude skutočne fungovať a prinesie svoje plody, keď sa všetkým jednotlivým členom spoločnosti poskytnú všetky dobré, ktoré sa dajú vyťažiť s využitím prírody, technickej zručnosti a sociálneho usporiadania hospodárenia. Tieto dobré musia byť v takom množstve, aké je potrebné tak na zabezpečenie potrieb a skromného pohodlia, ako i na povznesenie životnej úrovne ľudí. Toto, ak sa vykonáva rozumne, nielenže nie je prekážkou cnosti, ale vo veľkom ju napomáha.³⁸

d) OBNOVA SPOLOČENSKÉHO PORIADKU

Lev XIII. sa intenzívne pričiňoval o obnovu spoločenského poriadku

77. Dosiaľ spomenuté usmernenia ohľadom rovnoprávneho rozdeľovania dobier a spravodlivosti v mzdách sa týkajú jednotlivcov a len nepriamo zasahujú spoločenský poriadok. Predovšetkým na jeho obnovu podľa zásad zdravej filozofie a najvyšších prikázaní zákona evanjelia, ktoré ho zdokonaľujú, zameral všetku svoju starostlivosť a pozornosť náš predchodca Lev XIII.

Čo je nevyhnutné pre dobro ľudstva

78. Otvorila sa cesta; ale na to, aby boli zdokonalené mnohé veci, ktoré ešte treba vykonať a aby z nich prekypoval ešte väčší a radostnejší prospech pre ľudskú rodinu, sú predovšetkým nevyhnutné dve veci: reforma ustanovizní a náprava mravov.

Reforma ustanovizní

79. A keď hovoríme o reforme ustanovizní, myslíme prvotne na štát, a to nie preto, že od jeho pôsobenia treba očakávať všetku nápravu, ale preto, lebo pod vplyvom individualizmu, ako sme už povedali, veci dopadli tak, že niekdajšia bohatá forma spoločenského života, ktorý sa kedysi prejavoval celým radom rôznych združení, bola potlačená a takmer vymrela, takže dnes proti sebe stoja skoro sami občania a štát. Táto deformácia spoločenského usporiadania prináša nemalú škodu samotnému štátu, na ktorý padajú všetky ťarchy, ktoré znivočené združenia už nevládku niest', takže je zaťažený nesmiernym množstvom bremien a záležitostí.

Štát nesmie prekážať pôsobeniu lokálnych ustanovizní

80. Je celkom určite pravdivé a dejiny to potvrdzujú, že kvôli zmeneným podmienkam mnohé veci môžu vykonávať už len veľké združenia, hoci sa nimi predtým zaoberali aj malé. Predsa však musí ostať jasná veľmi dôležitá zásada v sociálnej filozofii: ak je nepovolené odobrať jednotlivcom to, čo môžu vykonávať vlastnými silami a vlastným úsilím a prideliť to spoločstvu, tak je nespravodlivé preniesť na väčšiu a vyššiu spoločnosť to, čo môžu vykonávať menšie a nižšie spoločnosti. A práve v tomto spočíva veľká ujma a zároveň rozvrat správneho usporiadania spoločnosti. Prírodnou náplňou akéhokoľvek zásahu samotnej spoločnosti je totiž pomôcť výpomocným (subsidiárnym - pozn. KVAS) spôsobom článkom (údom - pozn. KVAS) spoločenského organizmu, a nie zničiť ich a pohltiť.

Štát musí v rámci správnej hierarchie uznávať menšie združenia a zhromaždenia

81. Je preto nevyhnutné, aby najvyššia autorita štátu presunula na menšie a nižšie združenia vybavovanie záležitostí menšieho významu, ktorými by sa vlastne sama len rozptyľovala. Tak bude môcť s väčšou voľnosťou, silou a účinnosťou riešiť veci, ktoré prináležia len jej, lebo len ona ich môže vykonávať; totiž riadenie dozoru, napominania, či potláčania, podľa jednotlivých prípadov a potrieb. Nech sa teda členovia vlád pevne ubezpečia, že čím dokonalejšie bude zachované hierarchické usporiadanie medzi jednotlivými združeniami v závislosti od zásady výpomocnej funkcie spoločenskej činnosti, o to viac sa posilní spoločenská autorita a výkonnosť, čím sa prispeje i k priaznivejšej a prosperujúcejšej úrovni samotného štátu.

Štát musí podnecovať spoluprácu medzi spoločenskými triedami

82. Toto teda musí byť prvý cieľ, toto musí byť úsilie štátu i najlepších občanov: ukončiť pretekánie sa dvoch proti sebe stojacich tried, vzbudiť a napomáhať srdečnú spoluprácu rôznych profesií občanov.

Spoločenské triedy musia konať harmonicky ako údy ľudského tela

83. Sociálna politika teda zameria všetok svoj záujem na obnovu samých profesií, pretože ľudská spoločnosť sa v súčasnosti nachádza v stave násillia, a teda je nestabilná a kolísavá práve preto, že sa zakladá na triedach rôzneho zamerania, stojacich proti sebe, a preto i náchylných na boje a nepriateľstvá.

84. A skutočne, hoci práca, ako znamenite vysvetľuje náš predchodca vo svojej encyklike Rerum novarum,³⁹ nie je nejakým obyčajným tovarom, naopak, treba pri nej uznať ľudskú dôstojnosť robotníka, a preto nemožno s ňou obchodovať ako s akýmkoľvek tovarom, predsa však podľa toho, ako sa veci dnes majú, na trhu práce ponuka a dopyt rozdeľujú ľudí akoby do dvoch šíkov; a nejednota, ktorá z toho pramení, premieňa tento trh akoby na bojisko, kde jedni proti druhým húževnato bojujú. Každý vidí, ako je nevyhnutné čeliť práve tomuto vážnemu neporiadku, ktorý vedie do záhuby celú spoločnosť. Avšak celkové ozdravenie sa bude môcť dosiahnuť jedine vtedy, keď sa odstráni tento zápas a jednotlivé články (údy - pozn. KVAS) spoločnosti sa dobre zosúladia a vytvoria rozličné profesijné kategórie, ku ktorým sa každý občan pripojí nie podľa miesta, ktoré zastáva na trhu práce, ale podľa rozličných úloh, ktoré jednotlivci v rámci spoločnosti vykonávajú. Je totiž výsledkom prirodzených pohnútok, že tak ako tí, ktorí sú si blízki vzhľadom na miesto a spájajú sa a vytvárajú mestské správy, podobne aj tí, ktorí sa venujú rovnakému remeslu, vytvárajú združenia alebo spoločenské korporácie.

A tieto korporácie s ich vlastným právnym poriadkom, mnohí pokladajú ak nie za podstatné, tak aspoň za prirodzené pre občiansku spoločnosť.

Výzva stavovským združeniam pričiňovať sa o spoločné dobro

85. Keďže však poriadok, ako vynikajúco hovorí sv. Tomáš,⁴⁰ je jednota, ktorá vyplýva z vhodného usporiadania mnohých vecí, pravý a rýdzy spoločenský poriadok si vyžaduje, aby jednotliví členovia spoločnosti boli v ňom vedno prepojení prostredníctvom určitého pevného spojiva. Táto spojovacia sila spočíva v totožnosti dohier, ktoré sa vytvárajú, alebo služieb, ktoré sa poskytujú, pričom sa v nich spája práca zamestnávateľov i zamestnancov určitej pracovnej kategórie, ako i v onom spoločnom dobre, o ktoré sa musia jednotlivé triedy, každá svojím spôsobom, spolu v priateľskej zhode usilovať. A toto spoločné úsilie bude o to väčšie a účinnejšie, o čo vernejšie si jednotlivci i rôzne stavovské združenia budú vykonávať svoju profesiu a vyznamenávať sa v nej.

Zamestnávatelia i robotníci nech si slúžia vlastnými odbormi na obranu svojich záujmov

86. Z toho je ľahké vyvodiť, že v takýchto korporáciách sú podstatne uprednostňované záležitosti, ktoré sú spoločné pre celú kategóriu. Z nich najzákladnejšou je čo najintenzívnejšie pričiňovať o to, aby celé profesijné združenie prispievalo k spoločnému dobru, čiže napomáhalo všeobecnú prosperitu celej krajiny. Pokiaľ však ide o podnikanie, v ktorom sa musia zvlášť prerokúvať a obhajovať osobitné výhody a nevýhody majiteľov a remeselníkov, prípadné rozhodnutia nech robí každá skupina osobitne.

87. Nie je azda nutné pripomínať, že v príslušnej miere možno na profesijné korporácie aplikovať to, čo Lev XIII. učil

ohľadom formy politického zriadenia, že sa totiž ponecháva na slobodné rozhodnutie výber tej formy, ktorá sa javí lepšou, pokiaľ sa zabezpečí spravodlivosť a požiadavky spoločného dobra.⁴¹

Potvrdenie nevyhnutnosti slobody združovania

88. Takže rovnakým spôsobom, ako občania obce sa spravidla združujú na rozličné účely a každý sa slobodne k týmto združeniam môže, ale nemusí pripojiť, takisto aj tí, ktorí vykonávajú to isté remeslo, sa tiež medzi sebou spájajú v slobodných združeníach na také účely, ktoré majú nejaký súvis s výkonom ich remesla. Avšak keďže o týchto združeníach už dal jasné a jednoznačné smernice náš predchodca blahej pamäti, domnievame sa, že teraz postačí zdôrazniť len to, že človek má slobodu nielen vytvárať tieto združenia, ktoré sa riadia vlastným usporiadaním a právomocou, ale tiež vstúpiť im také usporiadanie a také zákony, ktoré považuje za najlepšie vyhovujúce danému cieľu.⁴² A tohto istého práva sa treba dovolávať aj v súvislosti so zakladaním združení, ktoré presahujú hranice jednotlivých profesií. Slobodné združenia, ktoré už prekvitajú a prinášajú blahodarné plody, sa musia otvoriť a umožniť vytváranie dokonalejších korporácií, o ktorých sme sa už zmienili, a zo všetkých síl ich napomáhať podľa noriem kresťanskej sociológie.

Hospodárstvo musí byť založené na zásade sociálnej solidarity a nie neviazanej konkurencie

89. Treba sa postarať ešte o ďalšiu vec, ktorá s touto predošlou úzko súvisí. Takisto totiž ako jednota ľudskej spoločnosti sa nemôže zakladať na triednej opozícii, podobne správny hospodársky poriadok nemôže byť ponechaný voľnej konkurencii jednotlivých síl. Z tohto však, ako z otráveného prameňa, pochádzajú všetky omyly individualistickej ekonómie. Zabúda a opomína, že hospodárstvo má aj svoj sociálny a nie menej tiež morálny charakter, a požaduje, aby verejná moc ho uznala a ponechala v úplnej slobode, ako keby v trhu alebo vo voľnej konkurencii mal nájsť svoj riadiaci princíp a regulatív, podľa ktorého by bolo riadené oveľa dokonalejšie než akoukoľvek stvorenou inteligenciou. Ibaže voľná konkurencia, hoci je určite čímsi spravodlivým a užitočným, pokiaľ je udržaná v dobre stanovených hraniciach, nijako nemôže byť regulatívom hospodárstva; až príliš to dokazuje skúsenosť, keď boli v praxi aplikované normy individualistického ducha. Je teda v každom prípade nevyhnutné, aby sa hospodárstvo znovu začalo riadiť svojim pravým a účinným riadiacim princípom. Avšak túto úlohu ešte menej môže prevziať ekonomická zvrchovanosť, ktorá v ostatnom čase zaujala miesto voľnej konkurencie. Keďže je to slepá sila a násilná energia, na to, aby sa stala užitočnou pre ľudí, potrebuje byť múdro brzdená a usmerňovaná. Treba teda pohľadať vyššie a vznešenejšie zásady, ktorým možno túto hegemoniu pevne a úplne podriadiť: a takými sú sociálna spravodlivosť a láska. Z tohto dôvodu je nutné, aby sa sociálnou spravodlivosťou inšpirovali ustanovizne národov, ba celý život spoločnosti. A ešte viac je nutné, aby táto spravodlivosť bola skutočne účinná, čiže aby vytvorila právny a sociálny poriadok, ktorému sa prispôbi celé hospodárstvo. Sociálna láska potom musí byť akoby dušou tohto poriadku a jeho ochranu i požiadavky si musí vziať na starosť verejná moc. To bude schopná urobiť ľahšie, ak sa zbaví tých bremien, ktoré jej nie sú vlastné, ako sme to už vyššie spomenuli.

Ekonomickú solidaritu treba preukazovať aj na medzinárodnom poli

90. Ešte viac však bude potrebné, aby rôzne krajiny spojili svoje zábery a sily, keďže na hospodárskom poli sú od seba závislé a musia si navzájom pomáhať, a usilovali sa múdrymi dohodami a ustanovizňami napomôcť úspešnú spoluprácu

v medzinárodnej ekonomike.

Spolupráca medzi článkami spoločenského organizmu na obraz Kristovho mystického tela

91. Ak budú teda články (údy - pozn. KVAS) spoločenského organizmu takto obnovené a prinesie to i nápravu riadiaceho princípu ako regulatívu spoločenskej ekonómie, bude možné v určitom zmysle hovoriť o spoločenskom poriadku to, čo hovorí apoštol o mystickom tele Ježiša Krista: "Z neho celé telo, pevne zviazané a pospájané všetkými oživujúcimi spojivami, podľa činnosti primeranej každej časti, rastie a buduje sa v láske." (Ef 4,16)

e) ZMIENKA O KORPORATÍVNOM EXPERIMENTE V TALIANSKU

92. Prednedávnom, ako všetci vedia, bola zavedená určitá osobitná odborová a korporatívna organizácia, o ktorej je žiaduce, aby sme sa vzhľadom na obsah tejto našej encykliky zmienili a venovali jej niekoľko priliehavých úvah.

Úloha odborov

93. Štát právne uznáva odbory a nie bez monopolných výsad, pretože jedine ony, takto uznané, môžu zastupovať tak robotníkov ako aj zamestnávateľov, jedine ony môžu uzatvárať kontrakty a pracovné dohody. Vstúpenie do odborov je dobrovoľné a len v tomto zmysle možno o odborovej organizácii hovoriť ako o voľnej, pretože členský poplatok či iné osobitné príspevky sú povinné pre všetkých členov danej kategórie, či už sú to robotníci, alebo zamestnávatelia, podobne ako sú pre všetkých záväzné pracovné dohody, uzatvorené právne uznanou odborovou organizáciou. Je však pravda, že bolo spoľahlivo vyhlásené, že právne uznané odbory nevyklúčujú faktickú existenciu profesijných združení.

Spojením odborárskych predstaviteľov robotníkov a zamestnávateľov sa tvoria korporácie

94. Korporácie sú tvorené z predstaviteľov robotníckych a zamestnávateľských odborov toho istého remesla alebo profesie a ako skutočné štátne orgány či ustanovizne riadia a koordinujú odbory vo veciach spoločného záujmu.

Zákaz štrajku

95. Štrajk je zakázaný; ak sa jednotlivé strany nemôžu zhodnúť, zasiahne súdny orgán.

Výhody korporatívneho usporiadania

96. Netreba dlho uvažovať, aby sa ozrejmiли výhody tohto usporiadania, hoci len letmo načrtnutého: pokojná spolupráca tried, potlačenie socialistických organizácií a tlakov, sprostredkovacia činnosť osobitného súdництва.

Aby sme neopomenuli nič v takejto dôležitej veci a v súlade so všeobecnými princípmi, ktorých sme sa tu dovolávali, ako aj s tým, k čomu sa hneď dostaneme, musíme povedať, že sledujeme ako nechýbajú ani tí, čo sa obávajú, že by štát mohol zaujať miesto slobodných aktivít, namiesto nevyhnutného a postačujúceho dozoru a pomoci, že nové odborové a korporatívne usporiadanie má prehnane byrokratický a politický charakter a že napriek spomenutým všeobecným výhodám môže slúžiť osobitným politickým zámerom namiesto nastolenia a vytvorenia lepšieho spoločenského poriadku.

f) KATOLÍCI ZAANGAŽOVANÍ ZA LEPŠÍ SPOLOČENSKÝ PORIADOK

97. Domnievame sa, že na dosiahnutie tohto vznešeného zámeru na pravý a trvalý všeobecný prospech je nevyhnutné predovšetkým a nadovšetko Božie požehnanie a potom spolupráca všetkých, čo majú dobrú vôľu. Ďalej a ako logický dôsledok toho sa domnievame, že tento zámer bude o to istejšie dosiahnutý, v o čo väčšej miere k nemu prispajú technické, profesionálne a spoločenské pôsobnosti (spôsobilosti - pozn. KVAS) a ešte viac katolícke zásady a ich uskutočňovanie nie zo strany samotnej Katolíckej akcie (ktorá nemá v úmysle vykonávať činnosť čisto odborovú alebo politickú), ale tých našich synov a dcér, ktorých Katolícka akcia vynikajúco formuje v týchto zásadách a v ich apoštoláte pod vedením a na základe učenia Cirkvi; Cirkvi, ktorá aj na vyššie spomenutom poli, kde sa pretriasajú a usmerňujú mravné otázky, nemôže zabúdať na svoje ochranné a učiteľské poslanie, ktoré jej Boh zveril, a zanedbávať ho.

Nevyhnutná je aj reforma mravov

98. Ibaže to, čo sme povedali o obnovení a zdokonalení spoločenského poriadku, nijako nebude môcť byť uskutočnené bez reformy mravov, ako nám o tom dávajú dejiny skvelé dôkazy. Bola totiž doba, v ktorej vládlo spoločenské usporiadanie, ktoré hoci nebolo celkom dokonalé a v každej svojej súčasti bezchybné, predsa však sa javilo v určitom súlade so správnym rozumom podľa podmienok a potrieb svojej doby. Toto usporiadanie už dávno zaniklo, a to nie preto, že by sa nemohlo v rámci svojho vývoja uskutočňovať a prispôbovať zmeneným podmienkam a potrebám vecí či určitým spôsobom sa rozširovať, ale skôr preto, že ľudia zatvrdení egoizmom odmietli rozšíriť schémy tohto usporiadania tak, ako by mali podľa zväčšujúceho sa počtu ľudstva, prípadne preto, že zvedení falošnou slobodou či inými omylmi a neznášanlivosťou voči akejkoľvek autorite sa usilovali zbaviť akéhokoľvek obmedzenia.

Reforma mravov je prvým a najnutnejším liekom na mnohé spoločenské neduhy

99. Ostáva nám teda, keď sme opätovne posúdili súčasný hospodársky režim i jeho úhlavného žalobcu, socializmus, a vyniesli sme spravodlivý súd nad jedným i druhým, hlbšie sa zamerať na korene toľkých neduhov a poukázať na prvý a najnutnejší liek, totiž reformu mravov.

III. EKONOMICKO-SPOLOČENSKÉ ZMENY, KTORÉ SA UDIALI PO ČASOCH LEVA XIII., A ZÁKLADNÉ SMERY NOVÉHO SPOLOČENSKÉHO PORIADKU

Lev XIII. sa zaoberal najmä vzťahom medzi kapitálom a prácou

100. A veru hlboké sú tie zmeny, ktoré od čias Leva XIII. podnes podstúpil tak hospodársky režim, ako i socializmus. Predovšetkým je každému zjavné, že do hĺbky sa zmenili ekonomické podmienky. A vy viete, ctihodní bratia a milovaní synovia, že náš predchodca blahej pamäti sa vo svojej encyklike zamýšľal najmä nad hospodárskym usporiadaním, v ktorom sa vo všeobecnosti napomáha hospodárska činnosť zo strany jedných kapitálom a zo strany druhých prácou, ako to definoval výstižným vyjadrením: "Niet kapitálu bez práce, ani práca nemôže byť bez kapitálu."⁴⁴

a) OTVORENÉ ODSÚDENIE KAPITALISTICKÉHO SYSTÉMU

Lev XIII. sa usiloval usporiadať vzťahy medzi zamestnávateľmi a robotníkmi

101. Lev XIII. hľadal všetky prostriedky na usmernenie tohto spoločenského poriadku podľa noriem počestnosti, z čoho je vidieť, že tento poriadok nie je sám osebe na odsúdenie. Skutočne nie je vo svojej podstate zlý, je však porušením

správneho usporiadania vecí, keď kapitál viaže na seba robotníkov čiže proletársku triedu s cieľom a za podmienok vykorisťovania podnikov, a teda celého hospodárstva podľa svojej vôle a na svoj prospech, neberúc ohľad ani na dôstojnosť robotníkov, ani na sociálny charakter hospodárstva, ani na samotnú sociálnu spravodlivosť a spoločné dobro.

Aj priami hospodári sú dôležitou spoločenskou triedou

102. Je pravda, že ani dnes toto nie je jediný hospodársky poriadok, ktorý by platil všade; jestvuje aj iná forma, ktorá tiež zahrňuje veľké množstvo osôb, dôležité vzhľadom na počet či silu, ako napríklad roľnícka trieda, v ktorej väčšia časť ľuďstva si statočnou a poctivou prácou zabezpečuje svoje živobytie. Aj ona má svoje úzkosti a ťažkosti, ktorých sa dotýka náš predchodca na mnohých miestach svojej encykliky a aj my sami sme ich v tejto encyklike viackrát naznačili.

Analýza premien kapitalistického režimu za posledných štyridsať rokov

103. Ale kapitalistické hospodárske zriadenie s rozširujúcim sa industrializmom do celého sveta sa v období po encyklike Leva XIII. tiež rozšírilo na všetky strany až do takej miery, že zasiahlo a preniklo aj do hospodárskych a sociálnych podmienok tých, ktorí sa nachádzajú mimo jeho okruhu, čím im v určitom zmysle vtlačilo svoju pečat'.

104. Ak teda vyzývame na štúdium zmien, ktoré zasiahli kapitalistické hospodárske zriadenie po časoch Leva XIII., nerobíme tým dobre len tým, ktorí bývajú v krajinách ovládaných kapitálom a priemyslom, ale celému ľuďstvu.

Sústredenie neobmedzenej hospodárskej moci v rukách niekoľkých

105. To, čo dnes predovšetkým bije do očí, je nielen sústredenie bohatstva, ale tiež aj nahromadenie obrovskej moci, neobmedzené (v origináli je: "despotické" - pozn. KVAS) ovládnutie hospodárstva v rukách niekoľkých, a to často ani nie vlastníkov, ale len strážcov a správcov kapitálu, s ktorým však zaobchádzajú podľa svojej vôle a ako sa im páči.

Najmä finančníci sú páni hospodárstva

106. Táto moc je obzvlášť neobmedzená u tých, ktorí majú v rukách peniaze, správajú sa ako ich páni; to preto, lebo sú v určitom zmysle rozdeľovateľmi krvi, z ktorej žije hospodársky organizmus, a majú v rukách takpovediac dušu hospodárstva, takže nik by proti ich vôli nemohol ani len dýchať.

Bezuzdná konkurencia dovedla k ekonomickej a politickej nadvláde kapitálu

107. Takéto sústredenie síl a moci, ktoré je priam špecifickým znakom súčasného hospodárenia, je prirodzeným plodom onej neviazanej slobody konkurencie, ktorá necháva prežiť len tých najsilnejších čiže často tých najnásilnejších v boji a tých, ktorí najmenej berú ohľad na svedomie.

Sústredenie bohatstva vedie postupne k boju o nadvládu na medzinárodnom poli

108. Toto sústredenie bohatstva a moci potom vytvára tri druhy boja o ovládnutie: predovšetkým sa bojuje o prevahu ekonomickú; potom sa húževnato zápasí aj o nadvládu nad politickou mocou, aby sa podmanila jej sila a vplyv pri hospodárskom súťažení; napokon sa bojuje medzi samými štátmi, buď preto, že krajiny využívajú svoju silu a politickú moc na zabezpečenie hospodárskych výhod pre svojich občanov, alebo preto, že uplatňujú hospodársku moc a silu na riešenie politických otázok, ktoré medzi jednotlivými krajinami vznikajú.

Neblahé následky kapitalistického systému

109. Konečné dôsledky individualistického ducha v hospodárskom živote sú napokon tie, ktoré vy sami, ctihodní bratia a milovaní synovia, vidíte a odsudzujete. Voľná konkurencia totiž zničila samu seba; namiesto voľného trhu nastúpila ekonomická hegemonia; ziskuchtivosť priviedla za sebou neudržateľnú žiadostivosť po nadvláde; a celé hospodárstvo sa tak stalo hrozivo tvrdým, neúprosným a ukrutným. K tomu treba pridať vážne škody, ktoré pochádzajú z odsúdeniahodného zmätku zásahov a služieb vlastných pre verejnú moc s prejavmi a službami samotnej ekonómie: ako napríklad, aby sme citovali len jedno z najdôležitejších, zníženie dôstojnosti štátu, ktorý sa stáva služobníkom a poslušným nástrojom ľudských náruživostí, zatiaľ čo by mal zasadnúť ako zvrchovaný pán a sudca v rôznych veciach, slobodne nestranný a zameraný len na spoločné dobro a na spravodlivosť. V poriadku medzinárodných vzťahov vytryskol z tohto istého prameňa dvojitý prúd: na jednej strane nacionalizmus alebo aj ekonomický imperializmus, na druhej strane nemenej neblahý a hanebný bankový internacionalizmus alebo medzinárodný peňažný imperializmus, ktorý spôsobil, že vlasť je tam, kde sa dobre vodi.

Kresťanské sociálne učenie ako jediný liek na kapitalizmus

110. Nuž akými liekmi je možné čeliť takému hlboko zakorenenému zlu, to sme už vyložili v druhej časti tejto encykliky, v ktorej sme sa tým zaoberali z pohľadu doktrinálneho: tu nám postačí pripomenúť základné myšlienky nášho učenia. Keďže je teda hospodársky poriadok založený predovšetkým na kapitále a na práci, treba, aby boli známe a uskutočňované predpisy správneho rozumu, totiž kresťanskej sociálnej filozofie, ktoré sa týkajú týchto dvoch spomenutých prvkov a vzťahov medzi nimi. Takto, aby sa predišlo krajnostiam individualizmu na jednej strane a socializmu na druhej strane, treba brať nadovšetko ohľad zároveň na dvojitú povahu, individuálnu a spoločenskú, tak kapitálu alebo vlastníctva, ako i práce. A tak vzťahy medzi nimi musia byť riadené podľa zákonov tej najprisnejšej výmennej spravodlivosti, ktorá sa opiera o kresťanskú lásku. Je nutné, aby voľná konkurencia, obmedzená v rozumných a spravodlivých hraniciach, a ešte viac ekonomická moc boli skutočne podriadené verejnej autorite v tom, čo sa týka výkonu jej právomoci. Napokon ustanovizne národov musia postupne prispôbovať celú spoločnosť požiadavkam spoločného dobra, čiže zákonitostiam sociálnej spravodlivosti. To nevyhnutne dovedie k tomu, že taká dôležitá súčasť spoločenského života, akou je hospodárska činnosť, sa opäť obnoví v zdravom a dobre vyrovnanom poriadku.

b) TRANSFORMÁCIA A ROZDELENIE SOCIALIZMU

Socializmus, hoci je dnes rozdelený, ostal protikresťanský

111. Nie menej hlbokú zmenu, akú podstúpil hospodársky poriadok, zaznamenal od dôb Leva XIII. aj socializmus, s ktorým obzvlášť bojoval náš predchodca. Vtedy sa totiž mohol považovať za jednotný a za obhájcu doktrinálnych zásad definovaných alebo zhrnutých v jednom systéme; dnes však ho treba rozdeliť do dvoch základných strán, ešte k tomu stojacich proti sebe a navzájom nepriateľských, avšak predsa takých, že ani jedna z nich sa neodkláňa od základov vlastných pre každý socializmus, a tiež odporujúcich kresťanskej viere.

Vznik bezbožného a násilného komunizmu

112. Jedna zo strán socializmu podstúpila tú istú transformáciu, akú sme opisali vyššie ohľadom kapitalistického hospodárstva a upadla do komunizmu. Tento hlása a sleduje dve myšlienky, vôbec nie v skrytosti alebo okľukou, ale celkom verejne a všetkými prostriedkami, a to aj násilnými: ten najzúrivejší triedny boj a úplné odstránenie súkromného vlastníctva. A pri naplňaní týchto dvoch cieľov sa pred ničím nezastaví a nič nerešpektuje; tam však, kde sa dostal k moci, ukazuje sa ešte ukrutnejší a divší, že sa to zdá až neuveriteľné a hrôzostrašné. Dôkazom toho je strašné krviprelievanie a ničenie, ktoré si pripísal v rozsiahlych krajinách východnej Európy a Ázie. Do akej miery je otvoreným nepriateľom svätej Cirkvi i samého Boha, to je vec, žiaľ, potvrdená skúsenosťou a všetkým dobre známa. Nepovažujeme preto za nevyhnutné varovať dobrých a verných synov a dcéry Cirkvi pred zlou a nespravodlivou povahou komunizmu. Avšak nemôžeme predsa bez hlbokého žiaľu hľadiť na nedbalosť a nezujem tých, ktorí zjavne nedávajú primeranú váhu hroziacim nebezpečenstvám a s pasívnou ľahostajnosťou umožňujú, aby sa na všetky strany širili tieto bludy, ktoré krviprelievaním a násilnosťami privedú celú spoločnosť na smrť. Avšak najviac si odsúdenie zaslúžia tí, ktorí zanedbávajú prekonanie alebo premenu tých podmienok, ktoré dráždia ducha národov, a tým pripravujú cestu revolúcii a záhube spoločnosti.

Nový socializmus odmieta použitie násillia

113. Miernejšou je druhá strana, ktorá si zachovala názov socializmu; nielenže totiž hlása odmietanie použitia násillia, ale aj ak nezavrhuje triedny boj a odstránenie súkromného vlastníctva, oslabuje ho aspoň umiernenosťou a zdržanlivosťou. Povedalo by sa teda, že socializmus, vyľakaný svojimi zásadami a dôsledkami, ku ktorým ich dovádza komunizmus, obracia sa a určitým spôsobom približuje k tým pravdám, ktoré kresťanská tradícia vždy slávnostne vyučovala. Nemožno totiž poprieť, že jeho požiadavky sa niekedy i dosť blízko približujú k tým, ktoré oprávnene predkladajú kresťanskí reformátori spoločnosti.

Požiadavky nového socializmu: miernosť v triednom boji a v medziach práva na vlastníctvo

114. Triedny boj totiž, ak sa vzdá prejavov nepriateľstva a vzájomnej nenávisťi, postupne sa premení na počestnú diskusiu, založenú na hľadaní spravodlivosti; diskusiu, ktorá isteže nie je oným šťastným sociálnym zmierom, ktorý si všetci túžobne prajú, ale ktorá môže a musí byť východiskovým bodom ku vzájomnej spolupráci tried. Tak aj vojna vyhlásená súkromnému vlastníctvu sa stále viac zmierňuje a ohraničuje až do takej miery, že nakoniec sa už nenapáda samotné vlastníctvo výrobných prostriedkov, ale určitá spoločenská hegemonia, ktorú si vlastníctvo protiprávne osobovalo a privlastnilo. A skutočne, takáto nadvláda nemôže patriť obyčajným vlastníkom, ale jedine verejnej moci. Tak by bolo možné pri nedostatku citlivosti dospieť až k tomu, že základné tézy umierneného socializmu sa už viac nerozchádzajú od túžob a požiadaviek tých, čo na základe kresťanských zásad hľadajú cesty reformovania ľudskej spoločnosti. A v skutočnosti možno naozaj podporiť, že sú určité kategórie dobier, ktoré treba rezervovať pre verejnú moc, pretože so sebou prinášajú takú ekonomickú prevahu, akú nemožno ponechať v rukách súkromných občanov bez ohrozenia spoločného dobra.

Spravodlivé sociálne požiadavky nie sú monopolom socializmu

115. Takéto spravodlivé požiadavky a túžby už neobsahujú nič, čo by sa priečilo katolickej pravde, a ešte menej sú to požiadavky vlastné pre socializmus. Preto tí, čo si tieto veci kladú za cieľ, nemajú žiaden dôvod spomínať socializmus.

c) SPRÁVANIE SA KATOLÍKOV VOČI SOCIALIZMU

Je to márna nádej, chcieť získať socialistov za cenu ústupkov voči zásadám kresťanskej pravdy

116. Nemožno si preto myslieť, že tie strany alebo skupiny socialistov, ktoré nie sú komunistické, až do takejto miery zmenili svoje názory či už v praxi, alebo vo svojom programe. Nie, pretože zväčša nezavrhujú ani triedny boj, ani odstránenie súkromného vlastníctva, ale chcú ich len v určitom zmysle zjemniť. Ibaže ak sa ich falošné zásady takto zjemnia, či priam vymažú, vyplýva z toho, respektíve niektorí prichádzajú s takouto pochybnosťou: či náhodou aj zásady kresťanskej pravdy nemožno určitým spôsobom zjemniť alebo zmierniť, aby sa tak vyšlo v ústrety socializmu s cieľom zhodnúť sa spolu na akejsi strednej ceste. A sú aj takí, čo v sebe živia márnú nádej, že takýmto spôsobom k nám pritiahnú socialistov. Je to márna nádej, hovoríme. Tí totiž, ktorí chcú byť apoštolmi medzi socialistami, musia vyznávať kresťanskú pravdu otvorene a úprimne v jej plnosti a celistvosti a nijakým spôsobom nepoužívať tichý súhlas s bludmi. Ak však skutočne chcú byť hlásateľmi evanjelia, musia sa usilovať predovšetkým ukázať socialistom, že ich požiadavky, pokiaľ sú spravodlivé, je možné oveľa viac podporiť zásadami kresťanskej viery a oveľa účinnejšie napomáhať mocou kresťanskej lásky.

Slávnostné vyhlásenie nezlučiteľnosti socializmu s učením katolíckej Cirkvi

117. Čo však povedať v takom prípade, keď ohľadom triedneho boja a súkromného vlastníctva socializmus sa skutočne tak zjemní a upraví, že už nebude mať nič, čo by sa mu v týchto veciach mohlo vyčítať? Vari sa tým zriekol svojich zásad, svojej povahy protirečiacej kresťanskému náboženstvu? Toto je vec, v ktorej sa mnohé duše nachádzajú na pochybách. A nemálo je aj katolíkov, ktorí dobre vedia, že kresťanské zásady nemožno ani zanechať, ani vymazať, a preto dvíhajú svoj pohľad k Svätému Stolcu a túžobne žiadajú, aby sme rozhodli, či socializmus sa do takej miery odvrátil od omylov, že ho možno bez ujmy na ktorejkoľvek z kresťanských zásad prijať a v určitom zmysle akoby pokrstiť. Aby sme teda podľa svojej otcovskej starostlivosti vyhovelí týmto túžbam, vyhlasujeme, že socializmus, či už ho považujeme za učenie, alebo za historickú skutočnosť, alebo za "činnosť", pokiaľ ostáva naozaj socializmom, aj po uznaní pravdy a spravodlivosti v týchto veciach, ktoré sme povedali, nemôže sa zlúčiť s učením katolíckej Cirkvi. To preto, lebo jeho pojem spoločnosti možno označiť za protikladný voči kresťanskej pravde.

Protiklad medzi kresťanstvom a socializmom v otázke konečného cieľa

118. Podľa kresťanského učenia totiž cieľ, pre ktorý je človek obdarovaný spoločenskou povahou, sa nachádza na tejto zemi, a síce, aby človek žil v spoločnosti a pod spoločenskou autoritou Bohom nariadenou,⁴⁴ aby rozvíjal a naplno využíval všetky svoje schopnosti na česť a slávu Stvoriteľa; a verne vykonávajúc povinnosti svojho zamestnania a povolania, nech je akékoľvek, dosiahol šťastie časné a zároveň i večné. Socializmus, naopak, vôbec nedbá a nestará sa o tento vznešený cieľ, či už človeka, alebo spoločnosti, a predpokladá, že ľudské spoločenstvo je ustanovíť zameranou jedine na blahobyť.

Dôsledné uplatňovanie socializmu porušuje ľudskú dôstojnosť

119. Z toho totiž, že primerané rozdelenie práce účinnejšie zabezpečuje výrobu než rozdelené úsilie jednotlivcov, socialisti uzatvárajú, že hospodárska činnosť, pri ktorej berú do úvahy jedine materiálny výsledok, musí byť nevyhnutne

vykonávaná spoločensky. A z tejto nutnosti podľa nich vyplýva, že ľudia sa bezpodmienečne musia celkom podriaďiť spoločnosti v tom, čo sa týka výroby. Ba vlastníctvo väčšieho množstva bohatstva, ktoré môže slúžiť životnému pohodliu, je vyzdvihované do takej miery, že mu treba podriaďiť tie najvyššie dobrá človeka, najmä slobodu, a všetky ich obetovať požiadavkám účinnejšej výroby. Tento predpoklad "socializovaného" poriadku výroby, obmedzujúci ľudskú dôstojnosť, bude podľa nich hojne vynahradený dobrami, ktoré jednotlivci z neho obsiahnu, aby ich mohli použiť na spohodlenie a spríjemnenie života podľa vlastného potešenia. A tak spoločnosť, ako si ju predstavuje socializmus, nemôže existovať ani chápať sa oddelene od naozaj prehnane obmedzovania, a na druhej strane ostáva napospas nemenej falošnej voľnosti, pretože jej chýba pravá spoločenská autorita. Táto sa však nemôže zakladať na časných a materiálnych výhodách, ale môže pochádzať jedine od Boha Stvoriteľa a konečného cieľa všetkých vecí.⁴⁵

Nie je možné byť dobrým katolíkom a zároveň pravým socialistom

120. Ak aj socializmus, ako všetky bludy, sice pripúšťa nejakú časť pravdy (čo napokon pápeži nikdy nepopierali), predsa sa zakladá na celkom svojskom učení o ľudskej spoločnosti, ktoré sa nezhoduje s pravým kresťanstvom. Náboženský socializmus a kresťanský socializmus sú teda výrazy protirečivé: nik nemôže byť dobrým katolíkom a zároveň pravým socialistom.

121. A preto všetky tieto pravdy, na ktoré sme poukázali a svojou autoritou ich slávnostne potvrdili, sa zároveň vzťahujú aj na onú celkom novú formu a nové spôsoby socializmu, ktoré sú dosiaľ vskutku neznáme, ale v súčasnosti sa rozširujú medzi mnohými skupinami socialistov. Usiluje sa predovšetkým pôsobiť na duše a na mravy: pod rúškom priateľstva zvlášť vábi útlu mládež, ale rovnako zhromažďuje aj množstvo dospelých ľudí, aby nakoniec vytvoril "socialistického človeka", o ktorého chce oprieť ľudskú spoločnosť pretvorenú podľa zásad socializmu.

Otcom socializmu je liberalizmus, ale jeho dedičom bude boľševizmus

122. Keďže sme už zoširoka vo svojej encyklike Divini illius Magistri vysvetlili, na akých princípoch sa zakladá a aké ciele sleduje kresťanská výchova,⁴⁶ je celkom jasné a zrejmé, že to, čo robí a o čo sa usiluje výchovný socializmus, je v protiklade s tým, takže sa k tomu netreba viac vyjadrovať. Avšak zdá sa, že vážne a hrozivé nebezpečenstvá, ktoré socializmus so sebou prináša, neberú do úvahy alebo nepripisujú im dostatočnú váhu tí, ktorí sa nestarajú, aby im vzhľadom na vážnosť veci zapálene a odvážne odporovali. Je teda našou pastoračnou povinnosťou vystrihať ich pred závažnými a blízkymi škodami, a tak všetci nech si pamätajú, že otcom výchovného socializmu je sice liberalizmus, ale jeho dedičom je a bude boľševizmus.

Bolesť za katolíkov, ktorí prešli k socializmu

123. Z toho môžete pochopiť, ctihodní bratia, s akou bolesťou sledujeme, zvlášť v niektorých krajinách, ako nemálo našich synov a dcér - o ktorých sa nemôžeme presvedčiť, že by celkom zanechali pravú vieru a dobrú vôľu - zutekalo z pody Cirkvi a prešlo do radov socializmu: jedni otvoreným vyhlásením sa za socialistov a vyznávaním jeho učenia, iní z neznalosti alebo aj s odporom tým, že sa pridali k združeniam, ktoré sa vyhlasujú za socialistické alebo v skutočnosti také sú.

Títo obviňujú Cirkev, že zanedbáva robotníkov a bráni bohatých

124. S otcovskou úzkosťou uvažujeme a skúmame, ako mohlo dôjsť k takému zblúdeniu a zdá sa nám, že počujeme, ako nám mnohí z nich odpovedajú na svoje ospravedlnenie: Cirkev a tí, čo sa vyhlasujú za najvernejších členov Cirkvi, uprednostňujú bohatých a pri tom zanedbávajú robotníkov a vôbec na nich nemyslia; preto títo na svoje vlastné zabezpečenie sa museli pripojiť k šikom socialistov.

Pre pseudokresťanských podnikateľov, ktorí zneužívajú pracujúcich, je ohováraná Cirkev

125. A toto je bezpochyby veľmi smutná vec, ctihodní bratia, že boli a ešte stále sú takí, čo hoci sa vyhlasujú za katolíkov, takmer vôbec nepamätajú na vznešený zákon spravodlivosti a lásky, ktorý nám nielenže predpisuje dať každému, čo mu patrí, ale tiež prichádzať na pomoc svojim núdnym bratom ako samému Kristovi.⁴⁷ A čo je ešte horšie, vo svojej úzkosti o zisk neváhajú utláčať pracujúcich. Ba sú aj takí, čo zneužívajú samotné náboženstvo a jeho menom prikrývajú vlastné nepravdivé konanie, aby sa tak mohli vyhnúť plne oprávneným požiadavkám robotníkov. Nikdy neprestaneme odsudzovať podobné správanie, pretože práve títo ľudia sú príčinou, že Cirkev bez toho, že by si to čimkoľvek zaslúžila, sa dostala do takého svetla, a teda je aj obviňovaná, že zastáva bohatých a nemá žiadnu sústrasť s útrapami tých, čo sú akoby vydedení zo svojho podielu na blahobyte tohto života. Že tento dojem a toto obvinenie je nezaslúžené a neodôvodnené, to potvrdzujú celé dejiny Cirkvi. A samotná encyklika, ktorej výročie si pripomíname, je tým najskvelejším dôkazom vrcholnej nespravodlivosti podobných urážok a ohovárania, ktoré sa vznášajú proti Cirkvi a jej učeniu.

d) VÝZVA NA REFORMU SPOLOČNOSTI V SPRAVODLIVOSTI A V KRESŤANSKEJ LÁSKE

Bolestná výzva zblúdeným synom a dcéram, aby sa vrátili do lona Cirkvi a zasadzovali sa za spravodlivosť a sociálnu lásku

126. Avšak hoci nás toto napádanie poburuje a prebodáva naše otcovské srdce, je od nás veľmi ďaleko myšlienka, že by sme odvrhli týchto svojich synov a dcéry, i keď tak biedne zblúdili a vzdialili sa od pravdy a spásy. Naopak, so všetkou túžbou a starosťou ich vyzývame, aby sa vrátili do materského lona Cirkvi. A nech Boh dá, aby vypočuli tento náš hlas! Nech sa vrátia tam, odkiaľ odišli, teda do Otcovho domu, a zotrývajú tu, kde je ich pravé miesto, totiž v radoch tých, čo nasledujú učenie Leva XIII., ktoré tu teraz slávnostne obnovujeme, usilujú sa obrodiť spoločnosť podľa ducha Cirkvi a upevniť v nej spravodlivosť a sociálnu lásku. Nech sa presvedčia, že nikdy nebudú môcť inde nájsť väčšie šťastie, a to aj pozemské, ak len nie v blízkosti toho, ktorý z lásky k nám "hoci bol bohatý, stal sa pre nás chudobným, aby sme sa my jeho chudobou obohatili",⁴⁸ ktorý bol chudobný a uprostred útrap žil od svojej mladosti, ktorý pozýva k sebe všetkých preťažných námahou a zármutkom, aby im dal plnú útechu v láske svojho srdca,⁴⁹ a ktorý konečne bez toho, že by hľadel na osoby, bude žiadať viac od tých, ktorým dal viac⁵⁰ a "odplatí každému podľa jeho skutkov".⁵¹

Nutnosť obnovy mravov

127. Avšak keď sa nad touto vecou zamyslíme pozornejšie a hlbšie, vidíme jasne, že tejto vytúženej sociálnej obnove musí predchádzať vnútorná obnova kresťanského ducha, od ktorého sa, žiaľ, vzdialili mnohí, čo sa zaoberajú ekonomickými záležitosťami. V opačnom prípade všetky námahy vyjdú nazmar, keď budova sa nebude stavať na skale, ale na pohyblivom piesku.⁵²

Súčasný hospodársky poriadok je hlboko skazený

128. A skutočne, ctihodní bratia a milovaní synovia, pohliadli sme na súčasný hospodársky poriadok a našli sme ho hlboko skazený. A potom, keď sme znovu preskúmali komunizmus a socializmus, ako i všetky ich formy, aj tie najjemnejšie zistili sme, že sú veľmi vzdialené od učenia evanjelia.

Jediným liekom pre spoločnosť je návrat ku kresťanstvu

129. Preto, aby sme použili slová nášho predchodcu, "ak teda existuje liek na bolesti sveta, týmto liekom môže byť jedine návrat ku kresťanskému životu a mravom".⁵³ Ved' jedine toto môže odvrátiť zrak ľudí, očarených pomínutelnými vecami tohto sveta a celkom do nich pohrúžených, a pozdvihnúť ich k nebu; jedine toto môže priniesť účinný liek na prehnanú starosť o prchavú dobrú, ktorá je pôvodom všetkých nerestí. Kto môže pochybovať, že práve takýto liek ľudská spoločnosť v súčasnosti nesmierne potrebuje?

Hospodársko-spoločenský neporiadok vedie duše ku skaze

130. Všetci sú vystrašení takmer výlučne zo vzbúr, masakier a časnej skazy. Ale ak na tieto skutočnosti hľadíme z kresťanského pohľadu, ako je to našou povinnosťou, čo sú všetky tieto zlá v porovnaní so skazou duší? A predsa môžeme bez zveličovania označiť dnešný chod spoločenského a hospodárskeho života za taký, že nesmierne veľké množstvo ľudí sa stretá s najväčšími ťažkosťami práve v snahe o to, čo jediné je nevyhnutné pre najhlavnejšiu úlohu zo všetkých, totiž úlohu svojej vlastnej večnej spásy.

Nemôžeme byť ľahostajní voči nebezpečenstvám materializmu

131. Keď nás prvý z pastierov ustanovil za pastiera a ochrancu tohto nespočetného množstva ovečiek, ktoré vykúpil svojou krvou, nemôžeme hľadiť ľahostajne na také obrovské nebezpečenstvo. Naopak, vedomí si svojho pastierskeho úradu, s otcovskou starostlivosťou neustále premýšľame o tom, ako im priniesť pomoc, odvolávajú sa aj na neúnavné úsilie iných, ktorí sa z titulu povinnosti alebo lásky touto problematikou zaoberujú. Ved' čo by osožilo, keby sa ľudia čo aj tým najrozumnejším užívaním bohatstva dokázali stať schopnejšími získať hoci aj celý svet, ak by tým uškodili svojej duši?⁵⁴ Čo by osožilo učiť ich bezpečné zásady vo veciach ekonómie, ak by sa potom nechali strhnúť neviazanou žiadostivosťou a obmedzenou sebaláskou až do takej miery, že "hoci počuli Pánove príkazy, robili potom celkom naopak!"⁵⁵

Odvrátenie sa od zákonov kresťanstva je plodom zvrátených žiadostivostí, ktoré sú následkom dedičného hriechu

132. Tento odklon spoločenského a hospodárskeho života od zákonov kresťanstva a na to nadväzujúci odpad mnohých robotníkov od katolíckej viery má svoj koreň a pôvod v nezriadených náklonnostiach duše, tomto smutnom dôsledku dedičného hriechu, ktorý zničil úžasnú rovnováhu ľudských schopností. A tak človek je ľahko strhnutelný zvrátenými žiadostivosťami a je mocne pobádaný uprednostňovať prchavú dobrú tohto sveta pred nepomínutelnými nebeskými dobrami. Z tohto pramení neuhastiteľný smäd po bohatstve a po časných dobrách, ktorý, hoci v každej dobe viedol ľudí k porušovaniu Božích zákonov a pošliapavaniu práv bližných, dnes v modernom ekonomickom usporiadaní ponúka ľudskej krehkosti oveľa väčší počet podnetov. A keďže nestálosť hospodárskeho života a zvlášť jeho organizmu si vyžaduje

veľké a trvalé úsilie od tých, ktorí sa v ňom angažujú, niektorí si zatvrdili svedomie do takej miery, že považujú za dovolené dvíhať zisky akýmkoľvek spôsobom a všetkými prostriedkami potom s veľkým úsilím brániť nahromadené bohatstvo pred nečakanými zvratmi šťastia.

Ľahké zárobky, ktoré trhovú anarchia ponúka všetkým, strhávajú mnohých k výmenám a predajom, takže títo dychtia jedine po rýchlom zbohatnutí; a s minimálnou námahou a bezbrehou špekuláciou potom dvíhajú alebo stláčajú ceny podľa svojej ľubovôle a chamtivosti, takže celkom znemožňujú všetky rozumné predpovede výrobcov. Právne nariadenia, zamerané na uľahčenie spolupráce kapitálov, ako rozdeľujú zodpovednosť a znižujú riziko vyjednávania, stali sa zároveň zámkou na to najodsudenejšie uvoľnenie: vidíme totiž, ako sa zúžením zúčtovacej povinnosti zmenšila zodpovednosť v dušiach a pod rúškom obrany takzvanej anonymnej spoločnosti sa páchajú tie najhoršie nespravodlivosti a podvody. A vedúci týchto ekonomických združení, zabúdajúc na svoje povinnosti, nezriedka zrádzajú práva tých, ktorých úspory sa podujali spravovať. V neposlednom rade nemožno opomenúť odsúdenie aj takých podvodníkov, ktorí zanedbávajú oprávnené požiadavky tých, čo si slúžia ich prácou, a neostýchajú sa dráždiť ľudskú žiadostivosť, aby ju potom zneužili vo svoj prospech.

Z racionalizmu vzišla ekonomická veda oddelená od mravného zákona

133. Tieto vážne neprístojnosti bolo možné napraviť, alebo im aj predísť jedine prísnou mravnou disciplínou, pevne udržiavanou zo strany spoločenskej autority. Avšak táto, žiaľ, chýbala. A pretože nové hospodárske zriadenie sa zavádzalo práve vtedy, keď mnohých prenikali a zakoreňovali sa v nich zásady racionalizmu, zrodila sa v krátkom čase ekonomická veda, oddelená od mravného zákona; a v dôsledku toho sa popustila brzda ľudským vášňam.

Tak sa stalo, že ľudia v oveľa väčšom počte než predtým začali uvažovať iba o tom, ako za každú cenu zväčšiť svoj majetok, hľadali nadovšetko a vo všetkom svoje vlastné záujmy (a preto - pozn. KVAS) nerobili si výčitky svedomia ani z tých najťažších priestupkov proti iným ľuďom. Prví, čo sa vydali na túto širokú cestu zatratenia,⁵⁶ nachádzali mnohých nasledovníkov v zlobe príkladom svojho zdanlivého úspechu, ako aj neobyčajným prepychom svojho bohatstva, ako i výsmechom, adresovaným svedomiu iných ľudí, že sú vraj obeťou nechutných škrupúl, a napokon i drvením svojich zastrašenejších konkurentov.

Mravný úpadok pracujúcich je dôsledkom neľudského vykorisťovania

134. Keď takto zišli zo správnej cesty vedúci činitelia ekonómie, dav robotníkov celkom prirodzene sklzol do tej istej priepasti, a to tým skôr, keď mnohí vrchní majstri v dielňach vykorisťovali svojich robotníkov ako obyčajné stroje a nijako nedbali o ich duše, ba ani len nebrali do úvahy ich vyššie záujmy. Skutočne hrozné je pomyslieť na tie obrovské nebezpečenstvá, ktorým sú v moderných dielňach vystavené mravy robotníkov (zvlášť mladých) a stud diev i žien, na prekážky, ktoré často súčasné hospodárske zriadenie a najmä úplne nerozumné podmienky bývania vytvárajú pre jednotu a intimitu rodinného života; alebo na to, aké je ťažké primerane sviťiť sviatočné dni; na všeobecné oslabenie onoho rýdneho kresťanského povedomia, vďaka ktorému kedysi aj jednoduché a nevzdelané osoby sa dokázali pozdvihnúť k vysokým ideálom, a dnes na jeho miesto nastúpila jediná starosť, a to akýmkoľvek spôsobom sa zabezpečiť pre každodenný život. A tak telesná práca, ktorú Božia prozreteľnosť aj po prvotnom hriechu ustanovila pre dobro nielen tela, ale i ducha, sa postupne mení na nástroj skazenosti. Takto nehybná hmota vychádza z fabriky vyšlachtená, avšak osoby sa tam kazia a upadajú.

Potvrdenie, že človek musí všetku svoju časnú činnosť zamerať na Boha

135. Na takúto masaku duší, ktorá, ak bude trvať i naďalej, znemožní akúkoľvek snahu o obnovu spoločnosti, niet inej nápravy než otvorený a úprimný návrat ľudí k učeniu evanjelia čiže k prikázaniam toho, ktorý jediný má slová večného života,⁵⁷ a teda také slová, ktoré aj keď pomíne nebo a zem, nepominú.⁵⁸ Tí, ktorí sú v sociálnych otázkach naozaj skúsení, sa vrelo dovoľávajú toho, čo nazývajú dokonalou "realizáciou" hospodárskeho života. Avšak takýto poriadok, po ktorom aj my sami vrúcne túžime a s horlivým úsilím ho napomáhame, bude neúplný a nedokonalý, ak všetky formy ľudskej činnosti sa priateľsky nezladia, aby napodobnili a dosiahli, pokiaľ je to človeku dané, úžasnú jednotu Božieho plánu; máme na mysli ten dokonalý poriadok, ktorý Cirkev dôrazne hlása a ktorý si vyžaduje samotný rozum, aby totiž všetky veci boli zamerané na Boha ako na prvý a najvyšší cieľ všetkej stvorenej činnosti a všetky stvorené dobrá boli považované za obyčajné prostriedky, ktoré treba užívať do takej miery, do akej vedú k najvyššiemu cieľu.

136. Netreba si myslieť, že by preto výnosné zamestnania boli menej uznávané alebo považované za nie celkom vhodné s ľudskou dôstojnosťou. Naopak, učíme sa s úctou v nich spoznávať prejav vôle Stvoriteľa, ktorý postavil človeka na zem, aby ju obrábal a podrobil ju svojim mnohorakým potrebám. Rovnako sa nezakazuje tým, ktorí sa zaoberajú výrobou, aby spravodlivým a primeraným spôsobom zväčšovali svoj majetok; naopak, Cirkev učí, že je spravodlivé, aby každý, kto slúži spoločenstvu a obohacuje ho zväčšovaním množstva dobier samotného spoločenstva, sa z toho aj sám obohatil podľa svojho stavu, pokiaľ o to všetko sa usiluje s primeranou úctou voči Božiemu zákonu, nenarušuje tým práva iných a toto bohatstvo užíva podľa poriadku viery a správneho rozumu.

137. Ak tieto normy budú všade, všetkými a vždy dodržiavané, nielen vytváranie a zaobstarávanie dobier, ale aj užívanie bohatstva, ktoré je dnes tak často nezriadené, bude rýchlo prinavrátené do hraníc rovnosti a spravodlivého rozdelenia. Takto sa proti lakomej žiadostivosti výlučne po vlastných záujmoch, ktorá je hanbou a hriechom našej doby, postaví skutočne a reálne príjemné a zároveň účinné pravidlo kresťanskej miernosti, podľa ktorého človek musí hľadať predovšetkým Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť, presvedčený o tom, že časné dobrá mu budú pridané v miere jeho potrieb, podľa istého prísľubu Božej veľkodušnosti.⁵⁹

Láska spojená so spravodlivosťou je nevyhnutná na obnovu spoločnosti

138. Avšak na plné zabezpečenie týchto reforiem je nevyhnutné, aby sa k zákonu spravodlivosti pridružil zákon lásky, "ktorá je zväzkom dokonalosti".⁶⁰ Ako sa teda klamú tí nerozvážni reformátori, ktorí sa starajú len o spravodlivosť, aj to len o výmennú spravodlivosť, a pohrdavo odmietajú príspevie lásky! Isteže, nemožno sa dovoľávať lásky, aby nahradila spravodlivosť, ktorá je predpísaná z povinnosti a nespravodlivo odopieraná. Ale keby sme aj predpokladali, že každý dostane to, čo mu podľa práva prináleží, ostane ešte stále široké pole pre lásku. Samotná spravodlivosť totiž, aj keby bola dodržiavaná s tou najväčšou dôslednosťou, môže síce odstrániť príčiny spoločenských konfliktov, ale nedokáže spojiť srdcia a zjednocovať vôle.

139. Všetky ustanovizne, zamerané na upevňovanie pokoja a podnecovanie vzájomnej pomoci medzi ľuďmi, nech vyzierajú akokoľvek dokonalé, majú podstatný základ svojej pevnosti vo vzájomnom prepojení vólí, ktorým sú členovia navzájom zjednotení; a ak toto chýba, ako často zo skúsenosti vidíme, aj tie najlepšie predpisy vychádzajú nazmar. Pravá zhoda všetkých za to isté spoločné dobro sa teda nemôže dosiahnuť inak, len keď všetky súčasti spoločnosti pocítia, že sú členmi jedinej veľkej rodiny a deťmi toho istého nebeského Otca, ba že sú jedným telom v Kristovi a že

"sme si navzájom údmi",⁶¹ takže "ak trpí jeden úd, trpia spolu s ním všetky údy".⁶² Len vtedy bohatí a ostatní vedúci činitelia zmenia svoj pôvodný chlad voči svojim chudobnejším bratom a sestram na vrelú a činnú náklonnosť; s dobrotivou tvárou a širokým srdcom prijímú ich spravodlivé požiadavky a zo srdca odpustia aj ich viny a omyly. Na druhej strane robotníci, úprimne zanechajúc pocity nenávisti a závisť, ktoré ľstivo využívajú stúpenci triedneho boja, nielenže nebudú pohrdáť miestom, ktoré im v ľudskej spoločnosti určila Božia prozreteľnosť, ale, naopak, budú si ho veľmi vážiť, vo vedomí, že tak skutočne účinne a dôstojne spolupracujú na spoločnom dobre, každý podľa svojej hodnosti a úradu, a tak budú užšie nasledovať príklad toho, ktorý, hoci bol Bohom, chcel byť na zemi robotníkom a považovaný za syna robotníka.

ZÁVER

VÝZVA ANGAŽOVANÝM KATOLÍKOM NA SPOLUPRÁCU NA TOMTO ŤAŽKOM PODUJATÍ

Výzva kňazom i laikom angažovať sa za spravodlivejšiu a kresťanskú spoločnosť napriek všetkým prekážkam 140. Z tohto nového vyliatia evanjeliového ducha vo svete, ktorý je duchom kresťanskej miernosti a všeobecnej lásky, vyvrie, ako dúfame, plná a taká vytúžená obnova ľudskej spoločnosti v Kristovi a onen "Kristov pokoj v Kristovom kráľovstve", ktorému sme si už od začiatku svojho pontifikátu predsavzali zasvätiť všetky svoje námahy a svoju pastoračnú starostlivosť.⁶³ A vy, ctihodní bratia, ktorí spolu s nami z poverenia Ducha Svätého riadite Božiu Cirkev,⁶⁴ s veľmi chvályhodným zánietením neúnavne pracujete na dosiahnutí toho istého cieľa ako na rozhodujúcej a v súčasnosti mimoriadne nevyhnutnej záležitosti vo všetkých končinách sveta, ba aj v krajinách posvätných misí medzi neveriacimi. Vám teda patrí zaslúžená pochvala a spolu s vami všetkým tým, kléru i laikom, ktorých vidíme každodenne po vašom boku ako platných spolupracovníkov na toto veľkolepé dielo. Máme na mysli milovaných synov a dcéry zapísaných v Katolíckej akcii, ktorí sa spolu s nami so zvláštnym úsilím zaoberajú sociálnou otázkou, pretože sa týka a prináleží Cirkvi pre jej samotné božské ustanovenie. My ich všetkých vrelo v Pánovi vyzývame, aby nezanechali námahy, nedali sa premôcť ťažkosťami, ale každodenne rástli v horlivosti a v zánietení.⁶⁵ Isteže, úloha, ktorú im zverujeme, je ťažká, veď vieme, že z jednej i z druhej strany, či už medzi vyššími triedami spoločnosti, alebo medzi nižšími, je veľa prekážok a ťažkostí, ktoré treba prekonávať; nech však preto nestrácajú odvahu a nenechajú sa za žiadnych okolností odvieť od svojho predsavzatia. Zvádzať nerovné boje je typickou črtou kresťana; znášať ťažké námahy je vlastné tým, ktorí ako dobrí Kristovi bojovníci ho nasledujú viac zblízka.⁶⁶

Pracovať na prinavrátení toľkých duší k Bohu, uvedených do omylu predovšetkým z neznalosti

141. A tak v dôvere vo všemohúcu pomoc toho, ktorý "chce, aby boli všetci ľudia spasení",⁶⁷ usilujeme sa zo všetkých síl pomôcť týmto nešťastným dušiam vzdialeným od Boha a, vymaňujúc ich spod časných starostí, v ktorých sú priliš zamotaní, učíme ich obracať s dôverou svoje túžby k veciam večným. Niekedy sa to dosiahne ľahšie, než by sa na prvý pohľad dalo čo i len dúfať, pretože ak vo vnútri aj toho najskazenejšieho človeka sa skrývajú, ako iskra pod popolom, obdivuhodné duchovné sily, čo je nepopierateľným svedectvom toho, že duša je prirodzene kresťanská, o čo viac v srdci toľkých iných, čo boli uvedení do omylu skôr z neznalosti a pre vonkajšie okolnosti.

Povzbudenie pre mladých ľudí, ktorí sa venujú dielu sociálnej obnovy

142. Napokon niekoľko radostných príznakov sociálnej obnovy sa už ukazuje v samotných organizovaných radoch robotníkov, medzi ktorými sledujeme na svoje veľké potešenie aj mohutný zástup mladých katolíkov, ktorí chápuvo prijímajú vnuknutia Božej milosti a s neuveriteľnou horlivosťou hľadajú cesty, ako získať pre Krista svojich druhov. Nemenej si pochvalu zasluhujú aj vodcovia robotníckych združení, ktorí odložiac bokom svoje vlastné záujmy, so zameraním jedine na dobro svojich druhov sa usilujú zládiť a rozumne predkladať svoje oprávnené požiadavky spolu s prospievajúc celej profesii a od tejto vznešenej úlohy sa nedajú odradiť žiadnou prekážkou či otáľaním. Ba dokonca vidíme, ako sa mnohí mladí ľudia, ktorí či už pre svoje nadanie, alebo pre bohatstvo sú vyvolení v krátkom čase zaujať dôležité miesto vo vedení spoločnosti, intenzívne venujú štúdiu sociálnych otázok a vzbudzujú oprávnenú nádej, že jedného dňa sa budú plne venovať dielu sociálnej obnovy.

Povzbudenie k sociálnemu apoštolátu vo vlastnom prostredí

143. Súčasné podmienky nám, ctihodní bratia, ukazujú cestu, ktorej sa treba držať. Podobne ako v iných obdobiach dejín Cirkvi musíme bojovať so svetom, ktorý vo veľkej miere prepadol pohanstvu. Takže aby sme priviedli späť ku Kristovi jednotlivé triedy ľudí, ktorí ho zapreli, je nevyhnutné predovšetkým uprostred nich vybrať a pripraviť pomocníkov Cirkvi, ktorí chápu ich zmysľanie a túžby a dokážu prehovoriť k ich srdciam v duchu bratskej lásky. Prví a bezprostrední apoštoli robotníkov musia byť robotníci; priemyselníci a obchodníci zasa apoštolmi priemyselníkov a ľudí obchodu.

Rady pre kňazov, ktorí sa venujú sociálnej problematike

144. Predovšetkým vám, ctihodní bratia, a vášmu kléru prináleží usilovne hľadať, rozumne vyberať, primerane pripravovať a poučovať tento zástup laických apoštolov, či už robotníkov, alebo zamestnávateľov. Na kňazov sa tým kladie bezpochyby namáhavé dielo, a preto aby ho zvládli, všetci tí, ktorí rastú ako nádej Cirkvi, sa musia pripraviť usilovným štúdiom sociálnych vecí. Avšak predovšetkým je nevyhnutné, aby tí, ktorých vyčleňujete osobitne na túto službu, sa ukázali takí vyzbrojení jemným citom pre spravodlivosť, žeby sa dokázali postaviť s mužnou neohrozenosťou proti prehnanej požiadavkám a nespravodlivostiam, nech pochádzajú z ktorejkoľvek strany. Je nevyhnutné, aby vynikali rozumnosťou a rozvahou vzdialenou akýmkoľvek krajnostiam; ale najmä nech sú do hĺbky preniknutí Kristovou láskou, ktorá jediná dokáže mocne i príjemne podriadiť srdcia a vôľu ľudí zákonom spravodlivosti a rovnosti. Toto je cesta už viackrát odporúčaná dobrými výsledkami, ktorú teraz treba rýchlo a bez váhania nastúpiť.

Dôležitosť kresťanskej výchovy mládeže s pomocou najúčinnějších prostriedkov duchovnej hodnoty

145. Našich drahých synov, vybraných pre takú veľkú úlohu, však vrelo povzbudzujeme v Pánovi, aby sa plne zaslútili formácii tých, ktorí sú im zverení; a pri vykonávaní tohto v najvyššej miere kňazského a apoštolského úradu nech si vhodne slúžia všetkými tými najúčinnějšími prostriedkami kresťanskej výchovy, ako je vzdelávanie mládeže, vzdelávanie kresťanských združení, zakladanie štúdijských krúžkov zodpovedajúcich pravidlám viery. Ale predovšetkým nech majú vo veľkej úcte a nech využívajú na dobro svojich učeníkov onen prevzácny prostriedok individuálnej i spoločenskej obnovy, ktorým sú duchovné cvičenia, ako sme to poukázali v encyklike *Mens nostra*. V tejto encyklike sme výslovne pripomenuli a vrelo odporučili spolu s duchovnými cvičeniami na osoh všetkým laikom aj osobitné duchovné obnovy mimoriadne užitočné pre robotníkov.⁶⁸ V tejto škole ducha sa totiž nielenže formujú vynikajúci kresťania, ale sa aj školia praví

apoštoli pre akékoľvek životné podmienky, zapálení od ohňa Najsvätejšieho Srdca Ježiša Krista. Z tejto školy, ako apoštoli z jeruzalemského večeradla, vyjdú ľudia silní vo viere, neohrozene vytrvalí v prenasledovaniach, zapálení v oduševnení a horliví jedine za všestranné rozširovanie Kristovho kráľovstva.

Kristova Cirkev, hoci uprostred búrok cíti istotu svojho konečného víťazstva, trpí pre duchovnú skazu mnohých ľudí 146. V našich časoch určite viac než inokedy treba takých odvážnych Kristových bojovníkov, ktorí dajú všetku svoju námahu do toho, aby uchránili ľudskú rodinu od hroznej skazy, ktorá by ju postihla, keby sa spolu s odmietnutím evanjeliového učenia uplatnil taký poriadok vecí, ktorý šliape po zákonoch prírody a rovnako i po Božích zákonoch. Kristova Cirkev, postavená na nezvrhnutelnej skale, sa nemusí ničoho obávať pre seba samu, keďže vie, že brány pekelné ju nikdy nepremôžu;⁶⁹ uisťujú ju o tom aj dôkazy skúsenosti mnohých storočí, že aj z tých najzúrivejších búrok výjde vždy silnejšia a slávnejšia o nové víťazstvá. Avšak jej materinské srdce nemôže ostať ľahostajné voči nespočítateľným zlám, ktoré by tieto búrky nahromadili na tisíce ľudí, a najmä voči obrovským duchovným škodám, ktoré by z toho vzišli na skazu mnohých duší, vykúpených Kristovou krvou.

Synovia svetla nesmú podľahnúť vo vynaliezavosti synov synom sveta

147. Treba sa teda pokúsiť o všetko na záchranu ľudskej spoločnosti pred takým veľkým zlom. Na to sa musia zamerať naše námahy, naša pozornosť a naše vytrvalé a vrúcne modlitby k Bohu. Ved' prostredníctvom príspevia Božej milosti máme v rukách osudy ľudskej rodiny.

148. Nedovoľme teda, ctihodní bratia a milovaní synovia, aby sa synovia tohto sveta ukázali svojim spôsobom obozretnejší než my, ktorí sme z Božej milosti synmi svetla.⁷⁰ Vidíme totiž, s akou obdivuhodnou vynaliezavosťou sa snažia vyberať si schopných prívržencov a formovať ich tak, aby boli schopní stále viac šíriť svoje omyly medzi všetkými triedami a vo všetkých končinách sveta. A keď zaútočia na Cirkev, vidíme, ako utíchnu rôzne ich vnútorné rozpory a vytvoria akoby jedinu svornú armádu, aby zjednotením svojich síl dosiahli spoločný zámer.

Nerozdrobovať sily

149. Iste každý vie, koľko a akých veľkých diel na celom svete zahrňuje neúnavná horlivosť katolíkov, či už pre sociálne a ekonomické dobro, alebo v školskej a náboženskej oblasti. Avšak táto obdivuhodná a namáhavá činnosť nezriedka stráca na účinnosti pre prílišné rozdrobenie síl. Nech sa teda zjednotia všetci ľudia dobrej vôle, ktorí pod vedením pastierov Cirkvi s láskou zvädzajú tento dobrý a pokojný Kristov boj; a všetci pod vedením Cirkvi a na základe jej učenia, podľa nadania, síl a podmienok každého nech sa pousilujú v určitej miere prispieť k tej kresťanskej obnove spoločnosti, ku ktorej vyzýval Lev XIII. vo svojej nesmrteľnej encyklike Rerum novarum. Nech pritom nehľadia na seba samých a na svoje záujmy, ale na Kristove záujmy;⁷¹ nech si nenárokujú vnucovať vlastné myšlienky, akokoľvek pekné a priliehavé by sa zdali, ale nech sa ukážu ochotní vzdať sa ich pre spoločné dobro, aby vo všetkom a nad všetkým kráľoval Kristus, vládol Kristus, ktorému nech je "česť, sláva a moc na veky vekov".⁷²

150. A aby sa tak šťastne stalo, vám všetkým, ctihodní bratia a milovaní synovia, ktorí ste súčasťou nám zverenej obrovskej katolíckej rodiny, ale s osobitnou priazňou nášho srdca najmä robotníkom a ostatným, ktorí vykonávajú manuálnu prácu, nám od Božej Prozreteľnosti vrele odporúčaným, ako aj kresťanským zamestnávateľom a podnikateľom udeľujeme s otcovskou láskou apoštolské požehnanie.

Dané v Ríme pri svätom Petrovi, 15. mája 1931, v desiatom roku nášho pontifikátu.

Pius XI.

POZNÁMKY

1 Rerum novarum, 1. (Encyklika Rerum novarum pôvodne nebola číslovaná. K tomuto spôsobu sa pristúpilo až neskôr a objavilo sa viacero verzii číslovaní. Tu preberáme najrozšírenejšie označovanie citátov podľa rozdelenia na 50 bodov - pozn. prekl.)

2 Porov. Rerum novarum, 13.

3 Rerum novarum, 2.

4 Rerum novarum, 13.

5 Mt 7,29. (V gréckom origináli je výraz "exousia", ktorý tu Svätý Otec cituje vo význame "autorita" a nie "moc", ako je to v slovenskom preklade - pozn. prekl.)

6 Porov. Rerum novarum, 16.

7 Sv. Ambróz, De excessu fratris sui Satyri, Lib. I, 44.

8 Rerum novarum, 13.

9 Iz 11,12.

10 Rerum novarum, 26.

11 Rerum novarum, 29.

12 Rerum novarum, 40.

13 Rerum novarum, 46.

14 Tamtiež.

15 Rerum novarum, 47.

16 Pius X., encyklika Singulari quadam z 24. septembra 1912.

17 Porov. list Posvätej kongregácie koncilu Ad episcopum Insulensem (Biskupovi v Lille) z 5. júna 1929.

18 Porov. Rim 1,14.

19 Porov. Rerum novarum, 13.

20 Encyklika Ubi arcano z 23. decembra 1922.

21 Tamtiež.

22 Rerum novarum, 19.

23 Porov. tamtiež.

24 Rerum novarum, 7.

25 Prihovor k vedúcim predstaviteľom talianskej Katolíckej akcie zo 16. mája 1926.

26 Rerum novarum, 6.

27 Rerum novarum, 10.

28 Rerum novarum, 39.

29 Porov. Summa theologiae, II-II, q. 134.

30 Rerum novarum, 27.

31 Rerum novarum, 15.

32 Rerum novarum, 7.

33 Porov. 2Sol 3,8-10.

34 Porov. Rerum novarum, 38.

35 Rerum novarum, 36.

- 36 Rerum novarum, 17.
- 37 Porov. encykliku Casti connubii z 31. decembra 1930.
- 38 Porov. sv. Tomáš, De regimine principum, I, 15; Rerum novarum, 27.
- 39 Porov. Rerum novarum, 16.
- 40 Porov. Contra gentiles, III, 71; Summa Theologiae, I. q. 65, a. 2.
- 41 Encyklika Immortale Dei z 1. novembra 1885.
- 42 Porov. Rerum novarum, 42.
- 43 Rerum novarum, 15.
- 44 Porov. Rim 13,1.
- 45 Porov. encykliku Diuturnum illud z 9. júna 1881.
- 46 Encyklika Divini illius Magistri z 31. decembra 1929.
- 47 Porov. Jak 2.
- 48 2Kor 8,9.
- 49 Porov. Mt 11,28.
- 50 Porov. Lk 12,48
- 51 Mt 16,27.
- 52 Porov. Mt 7,24.
- 53 Rerum novarum, 22.
- 54 Porov. Mt 15,26.
- 55 Porov. Sdc 2,17. ("Rýchle zišli z cesty, po ktorej chodili ich otcovia, ktorí poslúchali Pánove príkazy. Nepočínali si tak." Svätý Otec tu cituje iný preklad tohto verša - pozn. prekl.).
- 56 Porov. Mt 7,13.
- 57 Porov. Jn 6,70.
- 58 Porov. Mt 24,35.
- 59 Porov. Mt 6,33.
- 60 Kol 3,14.
- 61 Rim 12,5.
- 62 1Kor 12,26.
- 63 Porov. encykliku Ubi arcano z 23. decembra 1922.
- 64 Porov. Sk 20,28.
- 65 Porov. Dt 31,7.
- 66 Porov. 2Tim 2,3.
- 67 1Tim 2,4.
- 68 Porov. encykliku Mens nostra z 20. decembra 1929.
- 69 Porov. Mt 16,18.
- 70 Porov. Lk 16,8.
- 71 Porov. Flp 2,21.
- 72 Porov. Zjv 5,13.

